

Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ
ГРОШЕЙ»**

Студента 2 курсу,
групи 12 м,
денної форми навчання
спеціальності
«Міжнародне право»

*підпис
студента*

Андріященко
Вячеслав
Вячеславович

Науковий керівник
д.ю.н.,
доцент

*підпис
керівника*

Дешко
Людмила
Миколаївна

Керівник освітньо-професійної
програми
д.ю.н.,
доцент

*підпис
керівника*

Дешко
Людмила
Миколаївна

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ПРИРОДИ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	
1.1. Місце електронних грошей у теорії сучасних грошей.....	7
1.2. Поняття електронних грошей та їх права природа	30
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	
2.1. Універсальний рівень правового регулювання обігу електронних грошей.....	39
2.2. Правове регулювання обігу електронних грошей в Європейському союзі.....	43
РОЗДІЛ 3. НАПРАМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	
3.1. Міжнародно-правовий статус криптовалют, перспективи розвитку міжнародно-правового регулювання.....	61
3.2. Напрями вдосконалення міжнародно-правового регулювання обігу електронних грошей в світі.....	72
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність теми. Електронні гроші є відносно новим економічним та правовим явищем. Так, електронні гроші як новий фінансовий інструмент з'явився наприкінці 80-х років минуло сторіччя, що є логічним еволюційним етапом розвитку грошей як еквіваленту вартості товару та послуг. Такий фінансовий інститут значною мірою прискорює здійснення розрахункових операцій, не обмежуючись лише певною країною, а також допомагає максимально зменшити витрати на їх емісію. Популярність такого фінансового інструменту пов'язана перш за все із криптографічним захистом від підробки електронних грошей, можливістю здійснення транзакцій анонімно, а також зменшити ризики валютних коливань які відбуваються на сучасному валютному ринку.

Так, за даними Банку міжнародних розрахунків, обіг електронних грошей в 2005 році склав – 41 млн. доларів, у 2010 р. – 25 млрд доларів, у 2015 р. – 400 млрд. доларів.

У зв'язку із тим, що інститут електронних грошей є новим – єдиного міжнародно-парового акту який регулював би відповідні відносини немає. Відповідне регулювання здійснюється на рівні окремих держав, виключенням є регулювання обігу електронних грошей нормами права ЄС, які визначають не тільки порядок обігу електронних грошей, а й містять ряд вимог до емітента таких грошей. Дане питання також потребує більш точного теоретичного визначення сутності електронних грошей, оскільки теоретичною проблемою даного питання є визначення електронних грошей як форми безготівкового розрахунку або окремого, самостійного фінансового інституту.

В даний час емітенти електронних грошей представлені в якості таких операторів електронних грошей як QIWI, PayPal, WebMoney Transfer, Visa Cash та інші. Основною проблемою таких сервісів є подальше виведення таких електронних грошей на банківські рахунки споживачів таких послуг, оскільки не завжди оператори електронних грошей мають можливість здійснювати зворотну емісію електронних грошей, тобто випуск традиційних грошей в

обмін на електронні. Також, лише деякі продавці товарів та послуг приймають електронну валюту, тому використання такого фінансового інструменту не завжди може бути зручним при здійсненні міжнародних розрахунків. Також, щодо емісії електронних коштів, варто зазначити, що за законодавством ЄС здійснення емісії дозволено спеціально створеній кредитній установі – Інститутом електронних грошей (ELMI). В інших країнах, таких як Індія, Мексика, Сінгапур, Тайвань, Нігерія, емісія електронних грошей може здійснюватися лише національними банками.

Фактично, у зв'язку із відсутністю єдиного міжнародно-правового акту, який би чітко регулював діяльність емітентів електронних грошей на світовому ринку, створюється певна залежність деяких країн світу від транснаціональних операторів електронних грошей. Наприклад, та ж сама міжнародна система електронних розрахунків PayPal самостійно визначає правила своєї діяльності в кожній країні.

Відсутність єдиного міжнародно-правового регулювання створює дестабілізує вплив держав та міжнародних організацій як суб'єктів міжнародного права перед операторами емітентів електронних грошей, саме ця причина зумовлює актуальність теми дослідження.

Теоретичну основу роботи складають наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених в галузях міжнародного права та економіки щодо питань пов'язаних із обігом електронних грошей та їх правового регулювання. Науковими розробками в сфері обігу електронних грошей, займалися А. Берентсен, М. Бернкопф, А. Вільфер, М. Вудфорд, А. Грінспен, А. Генкін, Ч. Гудхард, М. Кінг, С. Кляйн, Б. Коен, Г. Селджін, А. Шамраєв, Б. Шміт, Л. Уайт, Б. Фрідмен та інші.

Метою випускного кваліфікаційного проекту є визначення поняття електронних грошей, основних проблем їх міжнародно-правового регулювання. Також, на мета випускного кваліфікаційного проекту полягає у тому, щоб на основі наявних досліджень науковців щодо даного питання, а також наявного досвіду різних країн щодо регулювання обігу електронних грошей

проаналізувати та розкрити фінансово-правову сутність електронних грошей й перспективи їх міжнародно-правового регулювання.

Поставленою метою обумовлені наступні завдання:

- визначити місце електронних грошей в теорії грошей;
- точнити поняття електронних грошей;
- дослідити фінансово-правову природу електронних грошей;
- здійснити класифікацію електронних грошей, у відповідності до світової практики;
- з'ясувати особливості правового регулювання електронних грошей в Європейському союзі та інших країнах;
- з'ясувати міжнародно-правовий статус криптовалюти;
- визначити напрямки удосконалення міжнародно-правового регулювання обігу електронних грошей.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є суспільні відносини, що виникають в сфері міжнародного обігу електронних грошей.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є міжнародно-правове регулювання обігу електронних грошей.

Методи дослідження випускної кваліфікаційної роботи було обрано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Так, застосовуючи методи аналізу і синтезу було проаналізовано поняття електронних грошей, з'ясовано особливості їх фінансового обігу. Метод історико-правового аналізу допоміг встановити еволюцію розвитку електронних грошей як фінансового інституту. Порівняльно-правовий метод використано для визначення місця електронних грошей серед «традиційних» грошей. За допомогою діалектичного методу вдалося з'ясувати тенденції розвитку електронних грошей, ґрунтовно проаналізувати об'єкт і предмет дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що нами були визначені підстави виникнення та основні тенденції розвитку обігу електронних грошей в світі, визначено місце електронних грошей серед «традиційних» грошей. Проаналізовано функції та роль електронних грошей як

нового фінансового інструменту. Запропоновано авторське визначення таких понять, як «електронні гроші» та «криптовалюта». Сформовано основні напрями правового розвитку фінансового інститут електронних грошей.

Сформована пропозиція про необхідність створення єдиного міжнародно-правового акту щодо регулювання електронних грошей в світі.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідницькій сфері – при подальших загальнотеоретичних дослідженнях проблеми; законотворчій діяльності – з приводу тих аспектів, які безпосередньо стосуються удосконалення міжнародного законодавства не лише на рівні положень про надання фінансових послуг, а й на рівні спеціальних міжнародно-правових актів, які б закріпили міжнародно-правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку із обігом електронних грошей; сфері практичної діяльності – для визначення раціонального міжнародного фінансового засобу розрахунків; навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з міжнародного публічного, приватного та банківського права.

Публікації за підсумками випускної кваліфікаційної роботи опублікована наукова стаття на тему: «Правові основи обігу електронних грошей в міжнародному праві» у збірнику наукових статей студентів Київського національного торговельно-економічного університету «Міжнародне публічне право» – Міжнародне публічне право : зб. наук. ст. студ. / відп. ред. М 58 Л. М. Дешко. - Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. - 256 с.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою, завданням та предметом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 106 сторінок, з них основного тексту – 84. Кількість використаних джерел – 140 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ПРАВОВОЇ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

1.1. Місце електронних грошей у теорії сучасних грошей

Нова епоха інформаційного суспільства, перш за все, характеризується стрімким розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій. Поступово суспільство відмовляється від матеріалістичних об'єктів, надаючи перевагу віртуальним аналогам. Саме тому у процесі економічного розвитку відбувається не тільки модифікація наявних функцій грошей, а й поява нових, в чому відображається загальна діалектика розвитку грошових відносин і принцип історизму. Така тенденція виражається у поступовому оцифруванні оточуючого нас світу. Так, такі зміни торкнулися й господарських відносин, зокрема у сфері грошового обігу, в результаті чого широкого розповсюдження набули електронні гроші (англ. digital cash, electronic money, electronic cash).

Використання терміну «електронні гроші» вперше було застосовано робочою групою з платіжних систем в ЄС в доповіді Радні Європейського грошово-кредитного інституту в 1994 році для визначення передплачених багатофункціональних платіжних карток (електронних гаманців), а також усіх подібних технологічних продуктів [2]. Застосування такого словосполучення щодо визначення даного терміну, було здійснено представниками цієї групи із урахуванням функцій та ролі, відповідно до яких організації, які випускали платіжні картки з грошовою вартістю - зберігалася в «електронному гаманці», оскільки така грошова вартість є еквівалентом традиційним грошам, що означає їх відповідність бути еквівалентом для відповідних товарів та послуг [2].

Відсутність належного правового закріплення не тільки на національному рівні, а й на міжнародному, проковує наявність різних поглядів та думок вчених в галузях економіки та права. Так, А. Грінспен, П. Самуельсон та інші піднімали дискусії щодо економічної природи електронних грошей

[112]; Б. Коен. Б. Фрідман сперечалися щодо їх впливу на макроекономічні показники [101].

Сучасний розвиток економіки, що знаходить відображення в формі нової культури - віртуальної, закладає основу для появи і розвитку нових функцій грошей, обумовлених потребами в прискоренні розрахунків, розширення простору економічних відносин, в оптимізації трансакційних витрат. У третє тисячоліття людство вступило під знаком ери інформаційних технологій, і поява і широке поширення електронних грошей в соціально-економічному житті суспільства є закономірним етапом його розвитку.

Електронним грошам притаманні ті ж функції, що і іншим формам грошей, але з певними особливостями. У найбільш повному обсязі електронних грошей властива функція міри вартості, виконуючи яку, електронні гроші виступають знаком мінової вартості (знаком ціни). Однак при використанні електронних грошей в глобальній мережі зникає внутрішня вартість матеріальних грошей, тому існує думка, що електронні гроші виконують функцію лише масштабу цін, а не функцію міри вартості. Але вираз вартості товару або послуги в грошах (в тому числі електронних) - це його ціна, тому що електронні гроші вимагають певних витрат для їх збільшення (наприклад, час, трафік). Відповідно, електронні гроші виконують функцію і міри вартості і масштабу цін.

Електронні гроші виконують функцію засобу обігу, оскільки звертаються між емітентами, одержувачами і платниками. Можливість прийому електронних грошей при здійсненні розрахунків залежить від технічної оснащеності суб'єктів економіки. Одна з особливостей електронних грошей в порівнянні з іншими формами грошей - обмеженість функції електронних грошей в якості засобу обігу, внаслідок чого їм не можна (навіть якщо вони номіновані в національній валюті) в повній мірі надати якість законного платіжного засобу.

Але електронні гроші мають властивість розміну (подільності), що полегшує виконання ними функцій засобу обігу і засобу платежу. У цьому їх перевага в порівнянні з фінансовими цінними паперами (векселі, чеки), які не

здатні в повній мірі виконувати зазначені функції як раз через відсутність подільності, а, отже, і не можуть розглядатися в якості грошей [35].

Звернення електронних грошей включає три незалежні одна від одної операції: емісія, платіж і погашення. На відміну від звичайних грошей процес обігу електронних грошей носить досить закритий характер. При цьому на другому етапі (платіж) процес обігу електронних грошей не закінчується, так як вони не є остаточним засобом погашення боргу і необхідний обмін на звичайні гроші.

Існує думка, що електронні гроші є засобом обігу тільки тому, що вони визначені як такі, а не за своєю природою. Зауважимо, що такий висновок не враховує всього різноманіття платіжних систем електронних грошей, і зокрема тих, які допускають багаторазове використання електронних грошей для здійснення платежів [54, с.91]. Таким чином, фінансовий актив виконує функцію засобу платежу, якщо платіж є остаточним і не пов'язаний з кредитним ризиком. З цієї причини електронні гроші, так само як і будь-які кредитні гроші, не можуть бути засобом платежу, а являють собою лише право вимоги до банку [54, с.91].

На нашу думку, при такому підході і традиційні безготівкові гроші, які складають більшість всієї грошової маси, не можуть бути визнані засобом платежу (оскільки власники банківських рахунків несуть кредитні ризики в разі банкрутства банку). Однак це явно неприйнятно, тому будемо вважати, що електронні гроші є таким же засобом платежу, як і безготівкові гроші.

Електронні гроші є необхідним елементом віртуальної економіки, як і готівкові гроші в реальному світі. Для постійних користувачів Інтернет необхідно такий платіжний засіб, який було б зручніше, швидше, дешевше і безпечніше використовувати саме в Інтернеті. Електронні гроші виконують функцію універсального засобу платежу. Дана універсальність полягає в тому, що електронні гроші можуть бути використані в мережі Інтернет, на відміну від готівки. Також вони є одним з надійніших, безпечних і зручних засобів платежу в мережі [45, с. 93].

Таким чином, якщо електронні гроші є похідними від традиційних грошей, в такому разі електронним грошам мають бути притаманні ознаки традиційних грошей. Так, електронні гроші є об'єктом прав, у зв'язку із чим пропонуємо розглянути погляди вчених у контексті визначення об'єктів прав як блага, які мають задовольняти потреби суспільства.

На думку К. Менгера, благо - матеріальні предмети (включаючи сили природи) і корисні дії людини (бездіяльності) - володіють непостійною споживчою цінністю в разі його відповідності в сукупності кожному з наступних критеріїв:

- наявність людської потреби у певному благо (така потреба може бути існуючої, коли прямо дає про себе знати, а також може виникнути в майбутньому);
- притаманність для блага ознак, у зв'язку з наявністю яких між благом і задоволенням людської потреби у певному благо виникає безпосередня або опосередкована причинний зв'язок;
- пізнання людиною безпосередній або опосередкованій причинного зв'язку між благом і задоволенням людської потреби у певному благо;
- можливість розпорядження благом для задоволення людської потреби за допомогою матеріальних благ [62].

Під споживчою цінністю К. Менгер розумів «значення, яке для нас мають конкретні блага внаслідок того, що в задоволенні своїх потреб ми усвідомлюємо залежність від наявності їх в нашому розпорядженні» [62]. На думку вченого, споживча цінність блага суб'єктивна і тим вище, чим вище потреба людини в такому благо і менше кількість благ, доступних його розпорядженням, - споживча цінність виникає в результаті співвідношення потреб людини і кількості благ, доступних його розпорядженням. При цьому якщо блага існують об'єктивно, то споживча цінність - в свідомості людей.

В. Зейтамль розглядає прояв споживчої цінності у «всєбічній оцінці корисності продукту, заснованої на уявленнях про те, що ви отримаєте в обмін на те, що дасте» [140]. При цьому компоненти одержуваного виражаються в характеристиках товару, які мають для особи певну цінність (наприклад,

емоційне задоволення, якість товару, популярність, що купується в зв'язку з отриманням товару), компоненти наданого - в тому, в обмін на що суб'єкт отримує цінний для нього товар (наприклад, гроші, час, емоційні та фізичні сили).

На думку Хрусталевої А.В. споживча цінність - це властивість суб'єктивної необхідності блага, що виникає в силу здатності задоволення їм суб'єктивної потреби конкретного суб'єкта, коли ступінь необхідності визначається величиною його задоволених потреб, виступає результатом співвідношення того, що він отримає, в обмін на те, що дасть [79, с.90].

Електронні грошові кошти мають споживчою цінністю, оскільки для них характерний ознака суб'єктивної необхідності - за допомогою їх використання задовольняються потреби конкретної особи в здійсненні оперативних економічно ефективних розрахунків. Як вірно відзначають К. Уілсон [138, с.234] і Х. Хамді [113, с.98], електронні грошові кошти являють собою сучасний зручний альтернативний швидкий спосіб платежу, для якого характерна низька ціна організації переказів електронних грошей. Також, у більшості законодавчих систем світу для особи, яка здійснює розрахунок за допомогою банківських операцій, вживається термін «Клієнт» або «Платник» [79, с.90].

Отже, значення споживчої цінності електронних грошових коштів встановлюється в результаті співвідношення користі, які особа отримує при здійсненні розрахунків електронними грошима, і тих витрат, наприклад, економічних, організаційних, соціальних, які воно несе в процесі отримання такого права здійснення розрахунків електронними грошовими засобами.

По-друге, на думку Г.Ф. Шершеневича та Ю.С. Гамбарова, іншою ознакою об'єкта цивільних прав виступає інтерес з боку суб'єкта.

Як вказував Г.Ф. Шершеневич, об'єктом цивільних прав є «все те, що може служити засобом здійснення інтересу». Не наводячи вичерпного переліку об'єктів цивільних прав, вчений вважає, що під ним можуть розумітися речі як предмети матеріального світу, а також дії інших осіб, що виражаються у передачі речі, наданні особистої послуги, додатку робочої сили.

Згідно Ю.С. Гамбарова об'єкти цивільних прав - це «все блага, в яких ми можемо мати будь-якої захищений інтерес». Під благом у вузькому сенсі автор розумів «предмет, або об'єкт права взагалі, матеріальні і ідеальні блага, які служать задоволенню захищених громадської владою інтересів» (наприклад, майнові відносини, здоров'я, свобода, честь, авторське право); під благом в широкому сенсі - «те, що знаходиться в просторі і обмежується простором, або все те, що сприймається безпосередньо нашими органами чуття на протипагу тому, що являє штучне поширення поняття речі в цьому сенсі на продукти нашої умоглядною діяльності» (наприклад, фізичні і тілесні речі).

П.А. Гольбах під інтересом розумів «об'єкт, з яким кожна людина пов'язує уявлення про своє щастя». Д. Дідро розглядав інтерес як щось потрібне і корисне конкретному ліцу²³. К. Маркс і Ф. Енгельс вказував, що «все те, за що людина бореться, пов'язане з його інтересом» - інтерес існує об'єктивно, проте його зміст мінливе в залежності від типу існуючих виробничих сил і виробничих відносин, а також положення суб'єкта в умовах поділу праці.

Зупинимосся докладніше на аналізі розмежування понять інтересу і потреби як окремих ознак об'єкта цивільних прав, що виділяються в юридичній науці.

На думку В.Н. Лаврієнко [56, с.65] і Д.І. Чеснокова [81, с.5], в зміст поняття інтересу включаються потреби і способи їх задоволення.

Звісно ж, що для електронних грошових коштів характерні такі ознаки об'єкта цивільних прав як наявність інтересу з боку особи, який виражається в наступному:

- з електронними грошима можна пов'язувати своє уявлення про успіх;
- електронні грошові кошти потрібні особі і корисні для неї, оскільки при їх використанні можна задовольняти духовні, соціальні, економічні потреби;
- еволюція суспільства, громадянського обороту зокрема, доводить, що готівкові гроші, грошові кошти, електронні грошові кошти виступають зручним уніфікованим засобом оцінки товарів та послуг [79, с.93].

По-третє, згідно з С.П. Гришаєва економічна цінність є імонентно властивим об'єкту цивільних прав ознакою, який виражається в значущості об'єкта цивільних прав в системі економічних відносин [36, с.50].

Серед переваг обороту електронних грошових коштів можна позначити виділяються П. Постмен ознаки збільшення мобільності та інтернаціоналізації економічної діяльності суб'єктів [127, с.123]. Однак в іноземній літературі поряд з позначенням характерного для електронних грошових коштів ознаки економічної цінності, виділяються наступні ризики, пов'язані з використання електронних грошових коштів: обмеження можливості центральних банків контролювати обіг грошей, збільшення швидкості обігу грошей, зменшення національних грошових резервів, зменшення міжнародного грошового контролю [89].

Зазначимо, що існують інші думки щодо правової природи електронних грошових коштів, які, видається, слід сприймати критично. Наприклад, В.Ю. Іванов під електронними грошима в вузькому сенсі розглядає «інформацію в електронній формі про суму попередньо наданих емітенту грошових коштів» [48, с.67]. Е. Соломон також розглядав електронні грошові кошти як інформацію, як же нестачі обороту електронних грошових коштів він відзначав, що їх передача за допомогою мережі Інтернет супроводжується передачею інформації про товари, роботи чи послуги, що нерідко призводить до складнощів поділу зазначених потоків інформації про переведення електронних грошових коштів та іншої інформації [132, с.15]. Б. Коен розглядає електронні грошові кошти як інформацію, існуючу в двох основних формах, - пластикових карт і грошових коштів в мережі Інтернет [102, с.124].

Логічним є те, що відсутність надійних засобів захисту та контролю з боку держав – значним чином гальмує законодавче регулювання даного феномену. Крім, того постає питання про можливість використання електронних грошей як засобу розрахунку між державами, оскільки, якщо електронні гроші формуються за результатом обміну реальних готівкових грошей на електронні, то і в такому випадку емітентом електронної валюти буде виступати держава. З іншої сторони, здійснення розрахунків за допомогою

електронної валюти може здійснюватися не інакше як через Інтернет. Наразі, контроль, адміністрування та обслуговування Інтернет простору здійснюється недержавними міжнародними організаціями.

Таким чином, ми дійшли до висновку, що така глобальна комп'ютерна мережа як «Інтернет», є однією із обов'язкових складових умов існування електронних грошей, оскільки без Інтернету не можливе їх існування. Тому, для дослідження даної тематики необхідно розглянути міжнародний досвід правового регулювання Інтернету.

Також, у нашому подальшому науковому дослідженні нами буде розглянуто особливість криптовалюти, як різновиду електронної валюти, оскільки зазначений спосіб розрахунку також пов'язаний із Інтернетом, однак природа появи такого явище є іншою.

Як зазначає А.М. Новицький з юридичної точки зору проблеми забезпечення правового регулювання Інтернету можна умовно розділити на такі:

- 1) технічне регулювання, пов'язане з визначенням основних принципів та параметрів роботи мережі;
- 2) регулювання відносин, що виникають при використанні Інтернет.

Розглядаючи питання управління Інтернетом, необхідно зазначити про доповідь робочої групи з управління Інтернет (Шато де Боссі, 2005 рік), де зазначено, що управління Інтернетом являє собою розробку та застосування урядами, приватним сектором і громадянським суспільством, при виконанні ними своєї відповідної ролі, загальних принципів, норм, правил, процедур ухвалення рішень і програм, що регулюють еволюцію і застосування Інтернету [42, с. 53].

Виходячи із зазначеної тези, ми можемо виокремити наступні складові управлінського процесу: це розробка та уніфікація урядами держав положень, правил та принципів користування Інтернетом, а також створення спеціального програмного забезпечення для здійснення управління Інтернетом. Наразі, існує багато противників подібних заходів, у зв'язку із посиленням державного контролю. А.М. Новицький зазначає, що позиція опозиції таких заходів є мотивація щодо обмеження свобод та таємниці листування, захисту

конфіденційної інформації користувачів Інтернету та інших особистих прав користувачів [42, 54]. З іншої сторони, наміри держави щодо контролю та управління є цілком логічними, оскільки забезпечення захисту та безпеки своїх громадян є однією із ключових функцій держави.

Як нами було зазначено нами вище, наразі, організація технічної та організаційної роботи, а значить і контролю, здійснюється міжнародними неурядовими організаціями такими як ICANN, IANA, ISOC, IETF, IGF та інші.

Повертаючись до ознак електронних грошей, слід зазначити, що таке глибоке дослідження питань контролю Інтернету породжується із такої ознаки електронних грошей як анонімність. На наш погляд, значне поширення думок та прагнення суспільства залишатися по іншу сторону контролю держави, пов'язане із підвищеною урегульованістю та контролем держав. Кожен крок людини відслужується банком, податковими, митними службами, державними і недержавними органами. Суспільство банально виснажено подібним втручанням з боку суб'єктів владних повноважень, тому прагнення до анонімності є цілком логічним.

Тому, не слід стверджувати, що користувачі електронних грошей мають на меті здійснення не законної діяльності, напрочуд в деяких випадках використання види електронних валют анонімність не допускається.

Як стверджує Є.С. Утинович анонімність – одна з ключових особливостей функціонування інтернету [73, с.7].

28 серпня 2015 року відбулось засідання Ради з прав людини ООН, де було підтверджено, що анонімне використання Інтернету і використання шифрування особистих даних і засобів комунікації є невід'ємним правом людини [67]. Тим часом слід зазначити, що з 2006 р в ЄС діяла директива по зберіганню даних користувачів і їх комунікацій, яка зобов'язувала провайдерів зберігати ці дані на термін від 6 до 24 місяців [3]. Однак у квітні 2014 р директива була скасована. Основною метою директиви було зберігання інформації про користувачів і їх електронних комунікаціях для запобігання, розслідування та виявлення серйозних злочинів, в тому числі організованої злочинності і тероризму.

Директива зобов'язувала усіх провайдерів електронних комунікаційних сервісів і публічних мереж зберігати дані про трафік, місцезнаходження та інформації, необхідної для ідентифікації всіх користувачів. Провайдерів не зобов'язують зберігати зміст самих комунікацій. Регулювання викликало багато сумнівів у своїй законності в зв'язку з досить гострою темою захисту персональних даних і приватного життя. Саме тому і було подано звернення до Європейського суду для розгляду законності директиви і її застосування на практиці.

За рішенням Європейського суду від 8 квітня 2014 р директива була визнана такою що не має законної сили [108]. Суд пояснив, що дані, які ідентифікують користувача, його місце розташування і його комунікаційні звички, дозволяють дуже точно визначати щоденні звички користувача, його коло спілкування, щоденну діяльність, соціальні відносини, щоденні пересування. На думку Європейського суду, зберігання подібної інформації і можливість її надання держструктурам є серйозним порушенням фундаментального права на приватне життя і захист персональних даних. Підкріплює рішення ще і той факт, що дані використовувалися і вивчалися без попереднього інформування користувача про це. Тим часом є й інший аспект проблеми, пов'язаний з необхідністю дотримання балансу між безпекою особистості, держави, з одного боку, і свободою слова - з іншого. Очевидно, що в епоху інформаційних технологій значна частина правопорушень в Інтернеті здійснюється з використанням анонімних електронних повідомлень або (що точніше) з використанням псевдонімів (nicknames), справжні імена власників яких не розкриваються, що дозволяє за правовими наслідками прирівнювати такі випадки до анонімного поведінки. Основне питання, яке в зв'язку з цим вимагає юридичного відповіді і, отже, узгодження відповідної правової позиції на міжнародному рівні, зводиться до визнання анонімності (безіменності).

Таким чином, проблема анонімності, меж допустимості анонімного поведінки і визначення випадків, коли анонімність повинна бути законодавчо заборонена, стає сьогодні одним з найважливіших аспектів вирішення питань ідентифікації в Інтернеті (у тому числі й власників електронних гаманців на

яких знаходяться електронні гроші), а також правового регулювання даних відносин. Завдання загальнонаціональної ідентифікації в Інтернеті не сформульовані, якщо не брати до уваги окремих заяв керівників правоохоронних органів. Аналіз зарубіжного законодавства та судової практики показав, що правові режими використання анонімності в рамках зарубіжного законодавства, в цілому, зводяться до трьох основних варіантів:

- 1) анонімність дозволяється (допускається) або мається на увазі;
- 2) анонімність пропонується;
- 3) анонімність забороняється (не допускається).

Так, зокрема, Федеральна судова палата Німеччини підтвердила право користувачів Інтернету залишати анонімні відгуки про різного виду послуги на відповідних порталах. 1 липня 2014 року суд в Карлсруе відхилив позов лікаря з міста Швєбіш-Гмюнд проти інтернет-сервісу Sanego, який публікує відгуки користувачів про медичні послуги [72]. Лікар безуспішно вимагав від порталу розкрити ім'я користувача, який нібито неодноразово писав про нього не відповідають дійсності відомості. У своєму рішенні судді послалися на телекомунікаційне законодавство, яке захищає анонімність користувачів і не дає права на надання подібної інформації. Винятком є лише випадки кримінального переслідування, пише AFP [73, с.8].

У Німеччині існує обов'язок власників сайтів вказувати на сайті відповідальних за утримання сайту - так званий "Імпрессум", причому з усіма контактними даними, включаючи: ім'я, прізвище, поштову адресу, телефон, факс, аналогічно тому, як публікуються вихідні дані на друкованій продукції. Порухення цієї норми призводить до штрафів в 50 тис. євро і стало причиною виникнення нового виду національного спорту - розсилки адвокатських вимог про врегулювання порушень в області Імпрессум в досудовому порядку.

Від обов'язку публікувати Імпрессум звільнені тільки особисті інтернет-щоденники, хоча межа між тим, що таке інтернет-щоденник і, наприклад, політичний блог, м'яко кажучи, не дуже зрозуміла, а де є незрозумілість, там недовго чекати і запити від адвокатів. В цілому, в практиці країн Євросоюзу анонімність дозволяється (допускається) в більшості повсякденних, побутових

ситуацій, або коли мова йде про питання морального або медичного плану - наприклад, при анонімному лікуванні шкідливих звичок, або для забезпечення діяльності окремих видів юридичних осіб, таких як акціонерні суспільства; анонімність безпосередньо пропонується законом, коли мова йде про виборчу систему відповідно до принципу таємниці виборів, про захист персональних даних (знеособлення даних соціологічних опитувань і статистичних досліджень) і, знову-таки, про поодинокі випадки, обумовлених морально-етичними і медичними міркуваннями.

Прикладами останнього варіанту служать таємниця усиновлення, збереження анонімності донорів при трансплантології і сурогатне материнство; нарешті, в ряді випадків анонімність не допускається. Законодавство США окремо не виділяє гарантію дотримання права громадян на анонімність. Як правило, анонімність в тій чи іншій формі під захистом Першої поправки до Конституції США. Це було підтверджено в рішенні Верховного суду у справі *NewYorkTimesCo.VsSullivan*, де суд прийшов до висновку, що "рішення автора залишитися невідомим ... є одним з аспектів свободи слова та захищено першою поправкою" і "анонімність автора не є достатньою підставою виключення результату праці з-під захисту Першої поправки".

Особливе місце в питанні анонімності зіграло справу *Макінтайр проти Огайо Елекшнс Коммішн* [120]. Суддя Верховного суду А.Г. Скалія підтримав тезу про те, що анонімність - це "щит від тиранії більшості", який служить цілям Першої поправки: "захищати окремих громадян від переслідувань з боку нетерпимого суспільства". Постанова Суду наголошувала, що "рішення автора залишитися невідомим, як і інші його рішення, що стосуються винятків або доповнень у зміст його публікацій, є невід'ємною частиною свободи слова".

Таким чином, суди зобов'язані бути "пильними ... і захищати громадян від невинуватих перешкод політичним розмов" [98]. Ця пильність "повинна проявлятися в кожному конкретному випадку, де суд повинен керуватися основними принципами на основі змістовного аналізу і балансу між справедливістю і дотриманням прав громадян" [105].

Крім того, суд зобов'язаний приділяти особливу увагу справам, де мова йде про питання політичних статей або інтернет-повідомлень. Так, у справі *Revov. ACLU* не було підстав для застосування Першої поправки для мережі Інтернет [128].

Варто відзначити, що Асамблея штату Нью-Йорк вносила на розгляд законопроект, в якому давалося визначення людини, що залишає анонімні коментарі в Інтернеті, а також надавалася можливість власнику (адміністратору) сайту видаляти коментарів будь-яких користувачів, які не згодні бути ідентифікованими і підтвердити свій IP-адресу, надати своє справжнє ім'я і домашню адресу [100]. Однак дана ініціатива не була підтримана.

Трохи інша ситуація склалася в Сполученому Королівстві. Так, британка Нікола Брукс добилася постанови Високого суду Лондона, що зобов'язує Facebook видати їй IP-адреса людей, які ображали її і створили підроблену сторінку від її імені [89]. Новий закон про дифамацію 2013 р. [76] в Сполученому Королівстві вступив в силу тільки з 1 січня 2014 р і величезна кількість справ досі розглядається за старими нормами про наклеп, так як вони почалися до вступу в силу цього закону.

Таким чином, очевидною є дуалістична природа права на анонімність. З одного боку, право на анонімність виступає складовим елементом законного права на недоторканність приватного життя і в цій якості має визнаватися. Однак абсолютне право на анонімність неможливо.

Отже, обмеження права на анонімність має відповідні встановленим національним законам, а також загальним принципам міжнародного права.

Повертаючись до функціональних ознак електронних грошей, слід зазначити, що проблемою використання електронних грошей перш за все є те, що виконувати функцію грошей як еквіваленту товарів чи послуг, електронні гроші можуть лише на короткостроковому тимчасовому інтервалі, оскільки повинні вільно обмінюватися на звичайні гроші (за законодавством багатьох держав, що регулюють електронні гроші, банк-емітент приймає на себе

безумовне та безвідкличне зобов'язання щодо погашення емітованих ним електронних грошей держателям, пред'являє їх до погашення) [54, с. 92].

Хоча в майбутньому не варто виключати появу спеціальних фінансових посередників, що здійснюють депозитні та кредитні операції в електронних грошах. Виконання електронними грошима функції засобу накопичення і заощадження означає, що вони зберігаються після продажу товарів і послуг і забезпечують купівельну спроможність в майбутньому. Випуск та обіг електронних грошей, мається на увазі використання глобальної мережі, без обмеження для будь-яких країн, що також не перешкоджає виконанню електронними грошима функції світових грошей. Таким чином, з економічної точки зору електронним грошам притаманні основні функції грошей, хоча з досить серйозними застереженнями. В умовах відмови від золотого стандарту, процесів глобалізації та інтеграції світової економіки, електронні гроші здатні стати в майбутньому основним засобом розрахунків і платежів в міжнародних фінансово-економічних операціях.

Процеси глобалізації, які відбуваються в сучасному світі, призводять до дифузії національних і приватних платіжних систем. Вже сьогодні існують прообрази платіжних систем майбутнього, де всі розрахунки здійснюються за допомогою електронних чеків, гарантованих банківськими рахунками.

Технологічно просунуті держави Південно-східної Азії приймають закони про емісію електронних грошей, що оголошують електронні гроші законним платіжним засобом [54, с. 93]. Одним з основних наслідків появи електронних грошей стає поступова інтернаціоналізація грошового обігу, оскільки електронні гроші забезпечують можливість безперешкодного здійснення міжнародних операцій, розширюючи межі простору здійснення платежів. Швидкість здійснення платежів електронними грошима значно перевершує швидкість платежів іншими грошовими та інструментами. Електронні гроші продовжують формувати універсальні зв'язки між людьми і предметним світом, самі не маючи ніякої якісної визначеності.

Розвиток телекомунікаційних технологій дозволяє ще більше розширити просторові і тимчасові рамки. Незнайомі між собою люди можуть вступати в

контакт за допомогою грошей - взаємно корисний і необхідний: з цього, власне, і полягає вся життя в сучасному суспільстві. Як пише Е.Ю. Круглова: «Кожен, хто має гроші, може знайти в ньому своє місце».

З іншого боку, гроші є найважливішим засобом самоідентифікації. Опиняючись способом самоідентифікації, гроші визначають і властивості особистості - того соціального типу, який спеціалізується на їх накопиченні.

С. Московічі зазначає, що «фінансові» меншини самі набувають властивостей, властиві грошам - байдужість до культурних і соціальних особливостей середовища і високу мобільність: «вигнані, переслідувані і знедолені засуджені до постійної міграції і готові змінити місце проживання в будь-який момент - циркулювати. Ця нав'язувана їм мобільність підсилює деяку схожість між ними і мобільними грошима. Перші переміщують другі, залучені в вир обміну, при якому легше уникнути втручання і контролю» [63].

Гроші всюди відчувають себе «вдома», не знають кордонів і перешкод, процес їх звернення вимагає постійної просторової мобільності, змушуючи індивіда швидко переміщатися туди, де очікується великий прибуток. Оскільки гроші прирастають в процесі обороту, то його прискорення вимагає від індивіда здатності збільшити інтенсивність життя, «стиснути» час, виробляючи за одиницю більшу кількість операцій. Гроші збільшують значення далеких соціальних зв'язків на шкоду ближнім.

Сучасна людина частіше розташований встановлювати контакти з максимально віддаленими суб'єктами, захищаючи себе від ризику надмірної близькості і залишаючи за собою можливість перервати відносини в будь-який момент [71].

Таким чином, з одного боку, в електронній формі грошей все більше проявляється глобальна (інтегруюча) функція грошей, з іншого боку, спостерігається формування соціально-сегментуючої функції. Крім інтеграції в одне єдине ціле держав і територій, наслідком все більшого поширення розрахунків з використанням електронних грошей стала істотно зросла ступінь інтеграції сегментів фінансового ринку - валютного, фондового та термінового.

Точкою відліку сучасного технологічного переозброєння світового валютного ринку став перехід на електронні технології.

Як зазначає Є. Ю. Круглова, електронні гроші виходять на новий рівень універсалізації, остаточно стаючи «семіотичними грошима», порожнім знаком, ніяк не пов'язаним навіть зі своєю «природною» стихією - господарським життям, виробництвом, обміном реальних цінностей [54, с.94]. Парадокс сучасної стадії розвитку грошей полягає в тому, що вони, самі, будучи продуктом і механізмом економічного розвитку, відчужуються від реальної економіки.

Тому, зростання грошового багатства тепер зовсім не означає розвиток реального виробництва і економічне зростання, а може бути навіть обернено пропорційний йому: віртуальні фінансові маніпуляції, ігри на валютних курсах приносять небачені прибутки, але при цьому виявляються згубними для народного господарства і загрозливими добробуту населення цілих регіонів світу. Відчужуючи більшість особистісних соціальних зв'язків, гроші актуалізують довіру - основу відносини людини з ними як абстрактної експертної системою. Це довіру не до суб'єктів конкретних відносин або до певної грошової одиниці, а до грошей взагалі, які всюди та безумовно визнаються в якості універсального еквівалента, засоби реалізації будь-яких цілей, досягнення будь-яких бажань. Але «довіру до грошей» принципово відрізняється від довіри в традиційному розумінні, оскільки має на увазі свідомість постійного ризику, пов'язаного з коливанням курсів валют, обвалом біржових котирувань, крахом банків, махінаціями і так далі. Постійна настороженість, увага до змін фінансової ситуації і готовність негайно реагувати на них - характерна риса сучасної людини, незалежно від професії і матеріального становища. Гроші відтепер можуть самовідтворюватися і множитися незалежно від господарської реальності, а фінансові потоки стають віртуальною економікою, за якої не варті процеси в реальних секторах [32].

Одним з проявів «віртуалізації» і «семіотизації» грошей в сучасному суспільстві є система універсальних електронних кредитних карт і безготівкового розрахунку, який здійснюється практично повсюдно. В умовах

глобалізації володіння грошима дозволяє людині піднятися над суспільством, над культурою, над цивілізацією, прийти до стану «кочівника», ні з чим і ні з ким не пов'язаного боргом, відповідальністю і вільно переміщається туди, де доступніше блага і задоволення. У той же час відбувається ряд явищ, пояснити з наукової точки зору традиційної економічної теорії. Поступово поодинокі парадокси, відхилення і «неправильності» набувають стійко повторюється характер, спостерігаються в різних регіональних, соціально-економічних і політичних системах.

Сьогодні спостерігається множинність платіжних систем, заснованих на використанні електронних грошей: відбувається процес формування свого роду «приватних грошей», описаних Ф. Хайєк, коли конкурентний механізм зачіпає не тільки реальні ринки, а й грошовий ринок. Такі «приватні гроші» викликають необхідність зміни регулюючих механізмів грошового ринку [77, с. 45].

Згідно Ф. Хайєк, ефективність і цінова стабільність могли б бути досягнуті тільки в тому випадку, якщо б гроші пропонувалися на приватній і конкурентній основі. Дійсно, фактично більша частина зазвичай вимірюваних грошових запасів виражається переважно у внутрішніх грошах, тобто грошах, випущених приватними інститутами і виконують функції засобу обміну і зберігати вартості.

Аргументи Ф. Хайєка про вільну конкуренцію в пропозиції грошей застосовні до цих двох функцій внутрішніх грошей. Однак не враховується той факт, що гроші є суспільним благом, в результаті якого вони отримують свою функцію рахункової одиниці. Гроші зі стабільною купівельною спроможністю можуть не використовуватися економічними агентами як засіб платежу або засоби зберігання вартості, але обов'язково використовуються ними в якості універсально прийнятої рахункова одиниця.

Значення електронних грошей для грошово-кредитної політики розглядали А. Берендстен. Дж. Кнап [94; 115]. Аналізом проблеми емісії та ризиків електронних грошей займалися А. Берендстейн. Г. Хеббик [96].

Головним питанням, яке постало перед вченими-теоретиками було визначити чи є електронні гроші взагалі грошима.

А. Берендстейна. Г. Хеббика. стверджували, що електронні гроші не виступають в якості грошей у класичному їх розумінні, а є різновидом платіжних систем, по типу банківських карт, яким все одно необхідне он-лайн зв'язок для здійснення операцій за рахунком [96].

Протилежну позицію мають Б. Коен. К. Фрідмен (С. Freedman), які зазначали, що електронні гроші, на відміну від платіжних систем, є еквівалентом грошової вартості, заздалегідь сплачених емітенту, що зберігається в цифровому носії, за допомогою якого їх власник, здійснює операції за рахунком. Наступною позицією було те, що таке використання електронних грошей в якості платіжного засобу може здійснюватися без безпосередньої участі банку при здійсненні транзакцій банку. Тому, електронні гроші є новим інструментом що поєднує у собі ознаки фінансово-кредитних та технічних інструментів [77; с.16].

Аналогічні погляди має й П. Хартман, який зазначав, що грошима є предмети, які за законом надосні здатністю слугувати засобом погашення зобов'язань у всіх випадках неможливості виконання, що не звільняє боржника [9, с. 32], а тому електронні гроші, як і традиційні банкноти і монети, засновані не на власній вартості, а на очікуваннях власника щодо їх вільного обігу на інші товари чи послуги [114, с. 6].

Розглядаючи суть грошей в цілому Н.І. Нерсесов зазначав, що гроші за своєю юридичною сутністю є засобом платежу, бо сплатою грошей припиняється зобов'язання [77; с.18]. М. Літовченко також поділяв думку, що гроші є загальним платіжним засобом, і підкреслював, що саме це надає грошам

Щодо сучасних поглядів щодо визначення юридичного статусу грошей, то С. Фшзер. Р. Дорнбуш. Р. Шмалензі визначають гроші як засіб платежу, що приймається в обмін на товари та послуги та при сплаті боргів [76. с. 473]. Л.А. Луни писав, що «гроші - це предмет, що слугує універсальним сурогатом виконання майнового зобов'язання та має назву законного платіжного засобу...

цивільний обіг створює знаряддя обігу, а держава - законний платіжний засіб» [60, с. 134]. В.А. Белов при визначенні поняття «грошей» в межах їх юридичного значення визначає, що гроші є предметом цивільного обігу, які виконують у ньому функції загального знаряддя обміну завдяки встановленому і забезпеченому державою-емітентом примусовому курсу й які містять спеціальні реквізити, випущені в передбаченому законодавством порядку, що відповідають режиму максимальної швидкості, зручності й найбільшому сприянню їх обігу [25, с. 239].

На думку Ю.В. Ющенко і В. Лисицький гроші являють собою особливий сектор економічних відносин, який опосередковує взаємовигідний обмін товарами, роботами, послугами та капіталами, а також платіжний засіб, здатний забезпечити виробництво, обіг, споживання всього розмаїття благ, які мають споживчу вартість (товарів, робіт, послуг) відповідно до розвитку продуктивних сил і виробничих відносин [86, с. 21]. З точки зору Н.Д. Еріашвілі гроші в юридичному сенсі - це предмети, які є об'єктами цивільних прав і виконують у цивільному обігу - функцію загального засобу обміну, а також предмети, виготовлені за визначеними законом зразками спеціалізованими державними підприємствами і визнані державою як єдиний законний платіжний засіб із примусовим стосовно грошей курсом, вираженим у національній грошовій одиниці [85, с. 528]. К.Р. Макконелл, С.Л. Брю переконані, що все, що виконує функції грошей - гроші та ін. [77; с.16].

Погодитися з такою точкою зору важко. На наш погляд, тут мова йде не про електронні гроші, а всього лише про електронній формі запису й передачі інформації про безготівкові гроші. Від форми записи - на паперовому або електронному носії - не змінюється сутність безготівкових (деPOSITНИХ) грошей. В їхньому русі незмінно беруть участь три агента: початковий власник грошей (платник) - банківська система (як мінімум один банк) - новий власник грошей (одержувач платежу).

Гроші існують, лише будучи «прив'язаними» до певного банківського рахунку, і переміщуються по банківській системі з одного рахунку на інший. На відміну від електронної форми грошей безготівкових, електронні гроші існують

поза банківським простору. Вони не пов'язані з конкретними банківськими рахунками і можуть переміщатися не тільки за банківськими інформаційним системам, але і з будь-яких телекомунікаційних мереж, насамперед через Інтернет, мобільним телефонним системам і в мережах NFC-простору, спеціально розробленого для транзакцій електронними грошима.

В угоді, де розрахунки проводяться електронними грошима, третім агентом можуть бути не тільки банки, але і емітенти електронних грошей, інтернет-провайдери або провайдери стільникового зв'язку. Розрахунки проводяться, як правило, без участі банківського рахунку. покупець і продавець можуть також провести розрахунки самостійно, шляхом прямої передачі електронного файлу, без участі фінансових посередників. Отже, схожість між електронними формами безготівкових грошей і електронними грошима носить формальний характер і складається в електронній формі запису даних і використанні електронних носіїв, на яких цей запис здійснюється. З економічної точки зору це різні явища. Таким чином, ми вважаємо, що справжні електронні гроші - це самостійний економічний феномен. В силу цього електронні гроші не можуть бути віднесені до грошей безготівковим.

На думку інших вчених, електронні гроші є новою формою грошей готівки. М.П. Березіна вважає, що «електронні гроші є електронний аналог готівки у вигляді файлу, записаного на носій - жорсткий диск комп'ютера або смарт-карту. «Чеканка» файлу в вигляді «електронних купюр», передача і отримання по каналам зв'язку та захист даних (тобто грошей) здійснюється за допомогою програмного забезпечення. Файл містить характеристику купюри: номінал, серійний номер, дату випуску, найменування емітента. Він захищений криптографічним протоколом і підписується електронним підписом емітента» [27, с. 5].

В роботі С.В. Ануреева присутні такі аргументи на користь віднесення електронних грошей до готівкових.

По-перше, платіж електронними грошима здійснюється шляхом передачі від платника до одержувача грошових знаків у вигляді електронного файлу без використання банківського рахунку.

По-друге, що передається від платника до одержувача файл має так звану номінальну вартість, що також дозволяє віднести електронні гроші до готівковим грошей [22, с. 3].

Подібна точка зору також викликає серйозні заперечення. Готівкові гроші, як монети, так і банкноти, в числі інших властивостей мають властивість матеріальності. Вони існують і реалізують свої функції тільки в матеріальному світі. Будь-яка операція з готівкою грошима передбачає їх фізичну передачу один одному які беруть участь в угоді контрагентами.

Для цього учасники даної розрахункової операції повинні одночасно фізично бути присутнім в місці проведення операції, так як в даний час немає способу безпосередньої передачі готівки на відстань. На відміну від грошей готівки, електронні гроші здатні брати участь в розрахунках як при безпосередньому фізичному контакті учасників угоди, так і в разі, якщо їх взаємодія відбувається на відстані. Електронні гроші легко переміщуються з будь-яких телекомунікаційних мереж. Більш того, вони є найбільш зручним засобом розрахунків як для інтернет-комерції, так і для мобільного економіки. Саме на використанні електронних, а не готівки або безготівкових грошей побудовані основні платіжні системи в цих динамічних сегментах сучасної економіки. Таким чином, віднесення електронних грошей до грошей готівковим також видається не досить обґрунтованим.

Деякі вчені відносять електронні гроші до сурогату. Так, автори одного з найбільш популярних підручників «Гроші, кредит, банки» під редакцією О.І. Лаврушин, не визначаючи однозначно свою позицію з приводу економічної суті цього нового явища в сучасній економіці, класифікують електронні гроші разом з чеками і векселями як сурогати грошей [38, с.39].

Така точка зору навряд чи може бути визнана обґрунтованою виходячи з наявного на сьогодні уявлення про природу електронних грошей. Більшість авторів вважають, що електронні гроші - це реальні гроші. Вони в тій чи іншій мірі реалізують все функції грошей. На їх основі організовано функціонує значна кількість платіжних систем, тобто вони в повній мірі виконують функцію засобу обігу (розрахунків). В електронних грошах виражається ціна

багатьох товарів і послуг в інтернет-магазинах і інтернет-каталогах, прейскурантах інтернет-провайдерів.

Це свідчить про виконання ними функції вимірювача вартості товарів і послуг. У меншій мірі можна говорити про виконання ними інших функцій. Однак це, на наш погляд, питання часу, а не природи даного явища. Не існує ні технічних, ні методологічних перешкод реалізації електронними грошима функції засобу накопичення або засобу платежу. Йдеться про організаційні моменти. Перш за все про виникнення спеціальних фінансових інститутів, що реалізують ці функції, або про вихід на ці ринки комерційних банків. Не менш важливим є і той факт, що електронні гроші мають всі властивості як готівки, так і безготівкових грошей. Іншими словами, вони мають властивості стабільності, трансферабельні, подільність, безстроковість, впізнаваності, портативності, приватності платежу і захищеності. Все це робить їх в нашому розумінні реальними грошима, а не грошовими сурогатами.

Наприклад, Д.А. Кочергін визначає електронні гроші, як нове засіб платежу, яке дозволяє споживачам здійснювати платіжні операції, не вимагаючи обов'язкового доступу до депозитних рахунках і участі емітента в переказі вартості. грошова вартість в формі вимоги на емітента (представлена електронним скрипом) безпосередньо розміщується на електронному пристрої, що знаходиться в розпорядженні його власника [38, с.73].

Автори, дотримуються цієї точки зору, підкреслюють, що «електронні гроші одночасно втілюють в собі важливі характеристики готівки і депозитних грошей. Від готівки електронні гроші успадкували властивість анонімності, безумовності розпорядження вартістю, а також низькі трансакційні витрати, від депозитних грошей дематеріалізуватися форму, що обумовлює зручність здійснення розрахунків і низькі витрати обігу.

Так, аналізуючи різні погляди вчених в галузі економіки А. А. Гриценко зазначав, що наразі сформовано два погляди на це питання, зокрема: історико-логічний та функціональний [38. с. 62].

Суть історико-логічного погляду полягає у тому, що сутність грошей визначається через дослідження їх розвитку. Важко не погодитись із даною

позицією, оскільки еволюційні процеси розвитку суспільства направлені на спрощення взаємодії між суспільством. Тому, таке нова категорія як «електронні гроші» - є логічним продовженням розвитку грошей, як засобу здійснення розрахунків.

Щодо функціонального підходу, то розглядаючи сутність грошей в даному аспекті, слід відкинути будь-які історичні підходи до дослідження даного явище і зосередитися на ті напрямки їх взаємодії, тому вважаємо, що, дослідження даного питання має зосереджувати увагу саме на цих двох аспектах.

Аналізуючи ці визначення, можна виділити ряд істотних ознак, що характеризують електронні гроші в цілому:

- це передплатений фінансовий продукт;
- це фінансовий інструмент, розмір емісії якого, як правило, не перевищує розміру отриманої передоплати;
- це безпроцентні зобов'язання їх емітента (подібно готівковим грошей, що випускаються центральними банками, електронні гроші не передбачають виплати відсотків своїм власникам);
- платіж електронними грошима є остаточним (одержувач електронних грошей більше не має вимог до платника - вимоги звернені до емітента);
- це в більшості випадків знеособлений фінансовий продукт, що є платіжним засобом на пред'явника;
- це фінансовий продукт, який не потребує для проведення транзакцій використання банківських рахунків;
- це платіжний засіб, який приймається як засіб платежу іншими економічними суб'єктами, ніж емітент;
- грошова вартість безпосередньо фіксується на інформаційному носії (відсутня прив'язка до якогось рахунку в кредитних установі), що знаходиться у володінні власника цих грошей;
- емісія електронних грошей є особливим видом фінансової діяльності.

Важливо підкреслити, що, володіючи всіма властивостями традиційних форм грошей, електронні гроші мають ряд унікальних рис.

В першу чергу можна виділити універсальність їх використання, гнучкість у платежах. Йдеться про те, що електронні гроші однаково ефективно функціонують як в традиційному, так і в електронному та мобільному сегментах сучасної економіки. іншими словами, це якась принципово нова, особлива форма грошей, відрізняється від традиційних форм не тільки своїми техніко-технологічними характеристиками, але і сутнісними властивостями.

Отже, Важливий спектр досліджень інформаційного суспільства припадає на правове регулювання електронних фінансових інститутів, зокрема електронного банкінгу, електронних грошей, електронного оподаткування та тісно пов'язаної з ними електронної комерції, а також сучасного середовища взаємовідносин, притаманних цьому типу суспільства - мережі Інтернет.

Розглянувши позиції вчених щодо визначення сутності електронних грошей - ми притримуємося позиції, що хоча електронні гроші є унікальним фінансовим інструментом, все одно вони мають більше спільних ознак із безготівковими грошима. Суттєвою відмінністю в такому разі є лише місце їх знаходження, а саме технічний засіб.

Таким чином, на сучасному етапі, в умовах відмови від золотого стандарту, посилення процесів глобалізації в інтеграції світової економіки, розвитку інформаційних та комп'ютерних технологій, електронні гроші здатні виконувати всі функції грошей.

1.2. Правова природа електронних грошей

Відповідно до підходу визначення поняття «електронних грошей» Європейським центральним банком від 1998 р., електронні гроші – «грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємством іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника» [129].

З урахуванням даного визначення проаналізуємо ознаки, іманентно властиві електронним коштам, і доведемо, що електронні грошові кошти виступають самостійним об'єктом цивільних прав у вигляді зобов'язальних

прав, що істотно відрізняються від таких об'єктів цивільних прав як готівкові гроші і грошові кошти, що об'єднуються загальним поняттям «гроші».

По-перше, електронні грошові кошти - це грошові кошти. Ми розглядаємо електронні грошові кошти як зобов'язальні права вимоги особи, яка надала гроші, щодо оператора електронних грошових засобів враховує грошові кошти клієнта шляхом формування запису, що є співрозмірним з розміром зобов'язань оператора електронних грошових коштів перед клієнтом в сумі наданих коштів. Аналогічну позицію мають також Е.Н. Абрамова, М.В. Колодкіна, В.С. Лоцілін, М.А. Коростелев, М.В. Шевчуком.

Зауважимо, що існують інші думки щодо правової природи електронних грошових коштів, які, видається, слід сприймати критично. Наприклад, В.Ю. Іванов під електронними грошима в вузькому сенсі розглядає «інформацію в електронній формі про суму попередньо наданих емітенту грошових коштів» [46,с.99]. Е. Соломон також розглядав електронні грошові кошти як інформацію, як же нестачі обороту електронних грошових коштів він відзначав, що їх передача за допомогою мережі Інтернет супроводжується передачею інформації про товари, роботи чи послуги, що нерідко призводить до складнощів поділу зазначених потоків інформації про переведення електронних грошових коштів та іншої інформації [132, с.16]. Б. Коен розглядає електронні грошові кошти як інформацію, існуючу в двох основних формах, - пластикових карт і грошових коштів в мережі Інтернет [102].

Таким чином, банківську таємницю клієнта оператор електронних грошових коштів утворює відомості про залишки електронних грошових коштів, відомості про перекази електронних грошових коштів за розпорядженням клієнтів, наприклад, відомості про платіжні операції поповнення залишку електронних грошових коштів клієнта незалежно від способів поповнення. При цьому відзначимо, що за відсутності розпорядження клієнта щодо переведення електронних грошових коштів відомості про платіжну операції не є банківською таємницею, наприклад, якщо платіжна операція здійснена на вимогу органу влади.

Інший недолік даного В.Ю. Івановим визначення правової природи електронних грошових коштів у вузькому сенсі полягає в тому, що оператор електронних грошових коштів не є емітентом грошових коштів.

На наш погляд, також помилково визначення В.Ю. Івановим електронних грошових коштів в широкому сенсі як «фінансового продукту - послуги, яка може надаватися (емітуватися) тільки кредитною організацією» [103]. Електронні грошові кошти не можуть виступати послугою як діяльністю кредитної організації. Вчений необґрунтовано змішує поняття змісту зобов'язання, об'єкта зобов'язання і предмета зобов'язання.

По-друге, електронні грошові кошти - це грошові кошти, попередньо надані платником оператору електронних грошових коштів.

В якості мети встановлення зазначених заборон В.С. Лоціліна розглядає необхідність підтримки фінансової стійкості операторів електронних грошових засобів [59]. На наш погляд, введення таких заборон направлено, перш за все, на забезпечення відповідності кожної одиниці електронних грошових коштів одиниці готівки для підтримки ефективної конвертованості валюти, контролю за розрахунками електронними грошима, стабільності банківської системи та економіки.

По-третє, електронні грошові кошти - це грошові кошти, що обліковуються оператором електронних грошових коштів без відкриття банківського рахунку платника.

По-четверте, електронні грошові кошти - це кошти, які надаються з метою виконання грошових зобов'язань платника перед третіми особами. М.А. Коростельов [50, с. 131], С.В. Овсейко [66, с. 30] також відзначають, що на відміну від грошових коштів електронні грошові кошти не враховуються на банківських рахунках.

По-четверте, електронні грошові кошти - це кошти, які надаються з метою виконання грошових зобов'язань платника перед третіми особами.

Істотною відмінністю електронних грошових коштів від грошових коштів виступає властивість стрімкості переказів електронних грошових коштів, на що звертають увагу В.С. Лоціліна [59, с.54] і В.Ю. Іванов [46, с.54].

По-п'яте, електронні грошові кошти - це грошові кошти, щодо яких платник має право давати розпорядження виключно з використанням електронних засобів платежу.

Як приклади електронних засобів платежу можна назвати «електронні гаманці», банківські картки з фізичним пластиковим носієм, віртуальні банківські карти, передплачені банківські карти, онлайн-банкінг, банкомати. Перелік електронних засобів платежу є відкритим, деякі електронні засоби платежу можуть використовуватися при розрахунках не тільки електронними грошовими коштами, а й грошовими коштами. У зв'язку з зазначеним бачиться заслугове критики визначення електронного засобу платежу в національних банках, згідно з яким електронний засіб платежу прирівнюється до банківської карти - «перезавантажувати багатоцільова передплачений карта, яка може використовуватися для невеликих роздрібних та інших платежів замість монет».

Тим самим національним банком визначається лише один з можливих видів електронного засобу платежу, і не вказано ознаку відкритості переліку електронних засобів платежу.

Отже, електронні грошові кошти і кошти мають такими загальними ознаками:

- за своєю правовою природою належать до іншому майну і виступають зобов'язальними правами (правами вимоги);
- не існує у вигляді матеріального об'єкта, представляючи собою облікові записи, - облік грошових коштів здійснюється на персоніфікованих рахунках клієнтів електронних грошових коштів - на «віртуальному рахунку» клієнта оператора електронних грошових коштів, який кореспондує електронну засобу платежу клієнта, відкритого у оператора електронних грошових коштів, якими клієнт не може розпоряджатися.

При цьому незважаючи на два позначених загальних ознаки грошових коштів і електронних грошових коштів останні істотно відрізняються від перших в силу наступного:

- електронні грошові кошти попередньо надаються клієнтом оператору електронних грошових коштів, який не має права збільшити залишок електронних грошових коштів клієнта та / або нарахувати на нього відсотки;
- переказ електронних грошових коштів здійснюється стрімко;
- розпорядження клієнта формується і надається оператору електронних грошових коштів на підставі електронного засобу платежу, щодо якої регламентується розмір залишку електронних грошових коштів, загальна сума переказів, спосіб отримання грошових коштів в обмін на електронні грошові кошти;
- електронні грошові кошти це об'єкт цивільних прав, прямо не зазначений в національному законодавстві країн.

Таким чином, електронні гроші це грошові кошти, попередньо надані платником оператору електронних грошових коштів з метою виконання грошових зобов'язань платника перед третіми особами, що враховуються оператором електронних грошових коштів без відкриття банківського рахунку платника, про яких платник має право давати розпорядження виключно з використанням електронних засобів платежу.

Тобто через недостатнє законодавче регулювання поняття електронних грошових коштів нами новаторському запропоновано визначати їх правову природу як іншого майна як зобов'язальних прав, а також конкретизовані суб'єкти даних правовідносин у вигляді платника і оператора електронних грошових коштів, позначений облік безпосередньо електронних грошових коштів оператором електронних грошових коштів, а не інформації про них.

Оскільки електронні нефіатні гроші являють собою електронні одиниці вартості недержавних платіжних систем, їх випуск, обіг та погашення (коли вони обмінюються на фіантні) відбуваються за правилами недержавних платіжних систем. У різних країнах рівень регулювання і контролю державними органами за такими платіжними системами сильно відрізняється. Недержавні платіжні системи часто прив'язують свої електронні нефіатні гроші до курсів світових валют, але при цьому держава ніяк не забезпечує реальної цінності та надійності таких вартісних одиниць. Електронні нефіатні гроші є

різновидом кредитних грошей. Одна з широко і часто зустрічаються помилок - це віднесення до електронних грошей сучасних засобів доступу до банківського рахунку, а саме пластикових банківських карток, а також інтернет-банкінгу.

Здійснюючи розрахунки електронними грошима системах банківські рахунки використовуються тільки при введенні / виведенні з системи грошей. При цьому використовуються не карткові або поточні рахунки користувачів, а консолідований банківський рахунок емітента електронних грошей. Традиційні гроші при емісії електронних грошей зараховуються на консолідований банківський рахунок емітента. При пред'явленні електронних грошей для погашення традиційні гроші списуються з консолідованого банківського рахунку емітента. Ще однією розповсюдженою помилкою є віднесення до електронних грошей авансованих одноцільових карт, наприклад, подарункової карти, паливної, телефонної карти і т.д. Використання такого платіжного інструменту не відноситься до нового платежу. Лише в момент поповнення карти або ж в момент покупки і здійснюється дійсно реальний платіж. Використання такої карти є простим обміном інформації про спожиті послуги або товари і не породжує ніяких нових грошових потоків. Розглянемо популярні діючі в даний час в системи електронних грошей.

Система WebMoney. Система заснована в 1988 г. При роботі з нею користувач використовує веб-інтерфейс або спеціальні додатки для комп'ютера, планшета або мобільного телефону. Крім платіжних інструментів система має можливість шифрування повідомлень, всі транзакції зберігаються в спеціальній базі, з якої можливе отримання окремих деталей. Відзначимо, що на введення / виведення коштів діє мінімальна комісія. Крім того, електронні гроші дуже зручно розподіляються по відповідним валюти електронних гаманців. Наприклад, для рублів існує WMR-гаманець, для доларів доступний WMZ-гаманець, для євро - WME-гаманець і т.д.

Система Яндекс. Гроші. Дана система створена в 2002 р і практично схожа з системою WebMoney. Це доступний і безпечний спосіб оплати за товари або послуги в Інтернеті. Дана система надає можливість оплати штрафів, кредитів. Система Яндекс. Гроші не є банком. При внесенні в систему

грошових коштів користувач отримує знеособлені грошові зобов'язання оператора, які підписані цифровим аналогом його власноручного підпису, т. Е. Електронний аналог готівки - цифрові гроші. Всі кошти, що знаходяться в системі Яндекс. Гроші, забезпечені реальними банківськими рахунками, розміщеними в наступних банках: Альфа-Банк, ВТБ 24, ВАТ Банк «Відкриття». З квітні 2012 р користувачам системи Яндекс. Гроші стало можливим отримати і банківські картки.

Система RBK-Money. Ще одна система електронних грошей, створена для здійснення платежів по мережі. Варто відзначити, що система RBK-Money має обмежені можливості. платежі в даній системі можливі тільки за такими напрямками:

- оплаті послуг мережі Інтернет;
- оплаті комунальних послуг;
- оплаті послуг телефонного зв'язку;
- оплаті покупок у віртуальних магазинах.

Позитивним моментом системи RBKMoney є те, що на виведення коштів на банківський рахунок.

Система E-Gold. Ця система є прикладом транснаціональної анонімної системи. Усе кошти, які складають її оборот, забезпечені дорогоцінними металами і відповідно не мають прив'язки до будь-якій валюті. клієнти, проживають в Канаді чи США, мають можливість отримати частину суми свого вкладу в вигляді дорогоцінних металів. Слід зазначити і серйозні недоліки системи:

- складність введення коштів - для цього доведеться купувати електронні гроші e-gold в обмінному пункті за валюту країни перебування. але є і позитивний момент - можливо поповнення коштів за допомогою WebMoney;
- щомісячна комісія за зберігання коштів;
- перекази по рахунках всередині системи теж обкладаються комісією.

Існують, звичайно, і переваги системи.

До них можна віднести існуючу партнерську програму, яка полягає в тому, що кожен залучений вами користувач цієї системи буде приносити вам зі свого обороту певний відсоток. У використанні електронних грошей можна виділити як переваги, так і недоліки. Розглянемо проблеми і перспективи розвитку електронних грошей

Таким чином, пропонуємо узагальнити наявне правове визначення поняття електронних грошей. Так, Директива Європейського Парламенту та Ради Європи визначає електронні гроші як електронно, у тому числі магнетично, накопичена грошова вартість, яка представлена вимогою до емітента, і яка після отримання коштів випускається з метою здійснення платіжних трансакцій і приймається фізичною та юридичною особою, що не є емітентом електронних грошей.

Уніфікований Закон про Платіжні послуги США, визначає, що електронні гроші повинні відповідати таким характеристикам:

- мати здатність до накопичення та підрахунку балансу, а отже, мати певну монетарну вартість (тобто вартість, виражену в певній валюті); прийматися економічними агентами (як фізичними, так і юридичними особами) для розрахунків;

- бути зобов'язанням емітента, що надходить в обіг лише після його обміну на традиційні гроші в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість, а також бути об'єктом зворотного обміну за першою вимогою їх власника. Зберігатися в електронному вигляді або на фізичному пристрої (такому, як смарт-карта, телефон або комп'ютер тощо) у володінні власника таких грошей, або віддалено на сервері [7].

Європейський Центральний Банк «Звіт про електронні гроші» 1998 року - електронні гроші – грошова вартість, яка зберігається в грошовому вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватись для здійснення платежів підприємствам іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника [34].

Щодо доктринального визначення, то відповідно до поглядів Шалевої О.І. [84, с. 64] електронні гроші – система оплати товарів та послуг шляхом передавання числових даних від одного комп'ютера до іншого. Савчук Д. [69] зазначає, що розрахунки електронними грошима не є розрахунками у грошовій формі. Електронні гроші є зобов'язаннями. Лісіця Т. пише, що електронні гроші – це не грошові кошти (ні готівкові, ні безготівкові) [58].

Отже, аналіз наведених визначень поняття «електронні гроші» за різними джерелами дозволяє визначити три складові поняття «електронні гроші»: економічну, технічну та юридичну. З економічного погляду, електронні гроші є мірою вартості і засобом платежу. З технічного погляду, електронні гроші зберігаються на електронному пристрої і не доступні безпосередньому фізичному сприйняттю. З юридичного погляду, електронні гроші є вимогою до емітента, яка кореспондує зобов'язання емітента здійснити погашення електронних грошей, тобто обміняти їх на звичайні готівкові або безготівкові кошти на вимогу пред'явника.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

2.1. Універсальний рівень правового регулювання обігу електронних грошей

Універсальному рівню правового регулювання обігу електронних грошей перш за все передують регіональний рівень регулювання електронних грошей центральними банками Європейського союзу.

Так, у 1993 центральні банки Європейського союзу почали вивчати феномен електронних грошей, якими в той час вважалися передплачені картки. Результати цього аналізу були опубліковані в травні 1994 і стали визнанням на офіційному рівні існування електронних грошей. При аналізі нових технологічних схем, а саме, передплачених багатоцільових карт, центральні банки Європейського союзу прийшли до фундаментального висновку: у разі поширення таких продуктів з боку центральні банки мають здійснювати: постійний моніторинг, обмін інформацією та прийняття політичних рішень з метою заощадження цілісності платіжної системи [123].

Починаючи з 1993 року почався розвиток не тільки електронних грошей, які базуються на картах (Card-based), але і мережевих електронних грошей (Network-based) [110].

Усвідомлення феномену електронних грошей в Європі на офіційному рівні відбулося в 1994 році. Після аналізу нових технологічних схем, а саме наперед оплачених карток багатоцільового використання, центральні банки Європейського Союзу дійшли до фундаментального висновку: у разі поширення подібних продуктів, з боку центральних банків є необхідним постійний моніторинг відповідних систем, обмін інформацією та прийняття політичних рішень з метою збереження цілісності платіжної системи [102].

З того часу з'явилася ціла низка документів міжнародних банківських установ, зокрема, матеріали Банку міжнародних розрахунків і Європейського

центрального банку, які висвітлюють різні аспекти питання: вимоги до емітентів електронних грошей, нагляд за ними, роль центрального банку в регулюючому процесі, керування ризиками в системах розрахунків електронними грошима, захист електронних грошей від шахрайства та кримінального застосування, проблеми транскордонних переказів тощо. Висновки міжнародних європейських інституцій йшли один за одним.

Електронні гроші, як заміник фідучіарних грошей, розглядалися як кандидат до грошових агрегатів. Емітент мав діяти тільки з дозволу та під наглядом уповноваженої установи, відповідальної за регулювання діяльності кредитних установ.

У 1996 році керівники центральних банків країн G10 заявили про намір здійснювати моніторинг електронних грошей в країнах світу [87]. З цього часу «Банк міжнародних розрахунків» за підтримки світових центробанків регулярно аналізує розвиток електронних грошей і відповідних систем. Спочатку дані були конфіденційними і були доступними тільки центробанкам, а з травня 2000 року стали загальнодоступними. У дослідженні 2004 року прийняли участь центробанки 95 країн, і з'ясувалося, що електронні гроші функціонують в 37 країнах світу.

Так, Банк Міжнародних Розрахунків був створений ще у 1930 р. згідно з Гаазькою угодою центральних банків Бельгії, Великої Британії, Італії, Німеччини Франції та Японії та Конвенції цих країн із Швейцарією, в якій і було розміщено вказану установу у місті Базель. Беручи активну участь у світових економічних процесах, США не брали участі у створенні Банк Міжнародних Розрахунків, однак приватні американські банки на чолі з банкірським будинком Дж. Моргана підписалися на його акції.

Головна ідея створення Банку Міжнародних Розрахунків була зумовлена необхідністю реалізувати план Юнга щодо репарацій, які зобов'язана була сплачувати Німеччина країнам-переможцям у I Світовій війні згідно з Версальським мирним договором 1919 р. (так званий другий репараційний план щодо Німеччини). Вказаній організації була відведена роль інституції на заміну Генеральної Агенції з репарацій, передбаченої планом Дауеса: вона повинна

була збирати, здійснювати управління та розподіл коштів, що сплачувалися як репарації. При цьому на Банк Міжнародних Розрахунків було покладено нову функцію – сприяти співробітництву національних центробанків на міжнародному рівні.

На сучасному етапі метою Банку Міжнародних Розрахунків є сприяння розвитку співробітництва між центральними банками, створення нових можливостей для міжнародних фінансових операцій, виконання функцій довіреної особи або агента при здійсненні міжнародних платіжних операцій держав-членів [67]. Його основна діяльність зосереджена на забезпеченні кооперації центральних банків держав-членів. Крім того, Банк Міжнародних Розрахунків здійснює широкий спектр фінансових послуг центральним банкам держав-членів: надає кредити, приймає депозити, виступає посередником або гарантом тощо) [132].

Так, Згідно публікаціями Європейського Центрального банку і Банку міжнародних розрахунків, присвяченим актуальним проблемам розвитку електронних грошей, можна виділити наступні основні елементи, що характеризують електронні гроші в якості нового засобу платежу:

1. електронні гроші є грошовою вартістю;
2. зберігання вартості ґрунтується на електронному пристрої;
3. випуск вартості робиться на основі попереднього внесення грошових коштів;
4. прийом вартості здійснюється третіми особами [43].

В останньому огляді за березень 2004 р. взяли участь центральні банки з 95-ти країн світу [103]. Як і в попередні роки, Банк Міжнародних Розрахунків направив до центральних банків запит, у якому йшлося про розвиток на території країни систем розрахунків електронними грошима (карткових, мережевих, із використанням програмного забезпечення), а також про статистичні дані, які б висвітлювали масштаби застосування електронних грошей, та регуляторні рішення, прийняті центральними банками або іншими уповноваженими установами.

Розуміння вагомості питань захисту в системах електронних грошей спричинило проведення Банком міжнародних розрахунків окремого дослідження, результатом якого стало оприлюднення у серпні 1996 року документа «Захист електронних грошей». Цей документ висвітлює головні особливості побудови систем електронних грошей і функціональні аспекти різних продуктів електронних грошей, а також пов'язані з ними технічні ризики [89].

У травні 2003 року Європейський центральний банк оприлюднив «Вимоги щодо захисту систем електронних грошей», в якому проведено аналіз ризиків і загроз у системах електронних грошей та висунуто перелік вимог до захисту, які необхідно виконувати з метою зменшення цих ризиків [72]. Сьогодні цей документ слугує основним довідковим матеріалом при здійсненні центральними банками Європейського Союзу нагляду за системами електронних грошей. Питанням захисту в системах електронних грошей приділяється належна увага регуляторними органами багатьох країн при здійсненні наглядових функцій.

Аналіз отриманих матеріалів засвідчив, що системи розрахунків електронними грошима функціонують у 37-ми країнах світу. Електронні гроші на карткових носіях були запроваджені та з відносним успіхом використовуються, зокрема, в Австралії, Австрії, Бельгії, Болівії, Бразилії, Гані, Греції, Данії, Індії, Італії, Китаї, Кореї, Литві, Люксембурзі, Малайзії, Мексиці, Німеччині, Чеській Республіці, Фінляндії, Франції, Японії. Продукти електронних грошей використовуються як на національному рівні, так і у межах окремих регіонів і міст.

З відносним успіхом електронні гроші на карткових носіях застосовуються транспортними та телефонними компаніями, а також впроваджені для приймання торговельними автоматами та лічильниками часу при оплаті послуг паркування автомобілів.

Так, у документах Банку міжнародних розрахунків електронні гроші поділяються на такі, що основані на картках (card-based e-money), та такі, що використовують мережі (network based e-money) [125].

Важливе місце серед питань, пов'язаних з електронними грошима, займають питання стандартизації, вирішення яких створює можливість взаємодії систем як на національному, так і міжнародному рівнях. Прийняття загальних стандартів і побудова загальної технічної інфраструктури, яка б включала карт-рідери та термінали, може збільшити застосування електронних грошей і зменшити операційні витрати. Нині однією з найбільш суттєвих ініціатив у цій сфері вважаються Загальні специфікації електронного гаманця (Common Electronic Purse Specification) [55]. Певну роль у вирішенні питань стандартизації матиме Рекомендація 97/489/ЄС щодо прозорості електронних платіжних інструментів 1997 року [104].

2.2. Правове регулювання обігу електронних грошей в Європейському союзі

У Європейському Союзі відповідно до п. 15 ст. 4 Директиви 2007/64 / ЄС від 13 листопада 2007 р. «Про платіжні послуги на внутрішньому ринку, що вносить зміни в Директиви 97/7 / ЄС, 2002/65 / ЄС, 2005/60 / ЄС та 2006/48 / ЄС та скасовує директиву 97/5/ЄС» [1] у поняття грошових коштів включаються банкноти і монети, гроші на рахунках і електронні гроші.

На думку М. Верекена, європейське правове регулювання електронних грошей важливо оцінювати через досягнення наступних завдань: забезпечення захисту споживачів і їх впевненості у виконанні переказів за допомогою електронних грошей; створення єдиного ринку розрахунків в рамках ЄС, в тому числі розрахунків за допомогою електронних грошей; уникнути недобросовісної конкуренції між якими перебувають під пруденційним державним контролем звичайними кредитними організаціями та кредитними організаціями - емітентами електронних грошей; створення законодавчої визначеності для забезпечення подальшого розвитку інституту електронних грошей [136, с.234].

Проаналізуємо поняття електронних грошей відповідно до п. 2 ст. 2 Директиви 2009/110 / ЄС від 16 вересня 2009 року «Про організацію, діяльність і пруденційного нагляду за діяльністю установ електронних грошей, яка робить

зміни в Директиви 2005/60 / ЄС та 2006/48 / ЄС та скасовує Директиву 2000/46 / ЄС” [4].

По-перше, відповідно до п. 2 ст. 2 Директиви 2009/110/ЄС електронні гроші - це права вимоги власника, котрий надав банкноти, монети, гроші з рахунків емітенту електронних грошей, до емітента електронних грошей. Аналогічна правова природа електронних грошових коштів закріплена в ст. 2 Закону Великобританії № 99 від 9 лютого 2011 р. «Про регулювання електронних грошей 2011» [5].

Бачиться невірним наведене М. Тюбой визначення електронних грошей як безлічі механізмів роздрібних платіжних операцій, здійснюваних за допомогою використання електронних обладнень, оскільки в даному випадку неправильно визначена правова природа електронних грошей, і вичерпно вказані в повному обсязі ознаки, властиві електронним грошам [134,с.374].

По-друге, згідно п. 1 ст. 11 Директиви 2009/110/ЄС емітенти випускають електронні гроші за номінальною вартістю наданих власником банкнот, монет, грошей з рахунків, що підтверджується в ст. 2 Закону Великобританії про регулювання електронних грошей.

Як вірно вказує М. Тюба, отримувач завжди зобов'язаний попередньо надати емітенту електронних грошей банкноти, монети, гроші з рахунків [135, с.374].

А. Баль зазначає, що мова йде про діяльність ідентифікованого емітента електронних грошей і існування зв'язку електронних грошей з традиційною грошовою системою, яка, наприклад, виражається в єдиних розрахункових грошових одиницях [93, с.45].

З одного боку, видається, що ціна процесу емісії електронних грошей є низькою. З іншого боку, існує ризик того, що емісія електронних грошей може стати неконтрольованою і призведе до ситуації, в якій буде здійснено випуск електронних грошей, не забезпечених банкнотами, монетами, грошима на рахунках. В такому випадку емісія електронних грошей може мати негативний вплив на функціонування в цілому світової економіки. У зв'язку із зазначеним представляється вірним правове регулювання щодо визначення виключно

неемісійної природи електронних грошових коштів - оператор електронних грошових коштів не емітує електронні грошові кошти, а виступає одержувачем переказів грошових коштів від клієнта, які він зобов'язаний врахувати спеціальним чином.

Як вказується в літературі, нівелювати ризик неконтрольованої емісії електронних грошей можна, наприклад, за рахунок створення конкуренції між емітентами, покладання відповідальності на емітента за незабезпечену коштами емісію електронних грошей [89].

Доцільним бачиться введений в ст. 12 Директиви 2009/110 / ЄС заборона щодо емітентів електронних грошей нараховувати відсотки на електронні гроші і здійснювати інші різні виплати щодо електронних грошей. Відповідно до п. 13 преамбули Директиви 2009/110 / ЄС забороняється видача кредитів за рахунок електронних грошей - в літературі підтверджується імперативність цього положення: вказується, що емітент електронних грошей не має права видавати кредит за рахунок електронних грошей [87, с.23].

По-третє, електронні гроші зберігаються в електронному вигляді. Згідно п. 8 преамбули Директиви 2009/110 / ЄС електронні гроші можуть зберігатися на платіжному пристрої, що належить на правовій основі власнику електронних грошей, або на віддаленому сервері, що не належить на правовій основі держателю електронних грошей, тобто на сервері емітента електронних грошей або залученого їм для зазначених цілей третьої особи. В останньому випадку розпорядження електронними грошима здійснюється за допомогою відкритого для держателя спеціального рахунку для електронних грошей. При цьому відзначимо, що поняття спеціального рахунку для електронних грошей не розкривається ні в Директиві 2009/110 / ЄС, ні в іншій Директиві ЄС.

У літературі зазначається справедливий вибір широкої формулювання терміну «платіжне пристрій, що належить на правовій основі держателю електронних грошей», на якому зберігаються електронні гроші, що дозволяє не вносити зміни в чинне законодавство ЄС у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу і появою нових видів відповідних платіжних пристроїв, а також пропонується ввести невичерпний перелік таких пристроїв з метою

підтримки «мінімального рівня правової визначеності» [92, с.18]. Зазначена пропозиція бачиться нам розумним з тієї причини, що дозволить виявити додаткові критерії щодо платіжних пристроїв, які можуть бути використані для зберігання такого особливого об'єкта цивільного обороту як електронні гроші.

При цьому слід погодитися з М. Тюбой, який зазначає, що прямо не визначено, що означає зберігання в електронному вигляді, вказуючи на необхідність широкого розуміння терміну «електронно», що включає будь-який технічний пристрій, для якого властиві електричні, цифрові, магнітні, оптичні, електромагнітні властивості [135, с.213].

Загальний стан речей про зберігання електронних грошей в електронному вигляді міститься в ст. 2 Закону Великобританії про регулювання електронних грошей. Звісно ж, що у зазначеній статті і в п. 8 преамбули Директиви 2009/110 / ЄС присутній дефект юридичний техніки, оскільки, визнаючи електронні гроші в якості зобов'язальних прав вимоги, слід прийти до висновку про зберігання в електронному вигляді саме інформації про розмір електронних грошей, а не самих електронних грошей.

По-четверте, електронні гроші використовуються для проведення платіжних транзакцій і приймаються фізичними або юридичними особами, які не є емітентом електронних грошей [134, с.210] що підтверджується в ст. 2 Закону Великобританії про регулювання електронних грошей. Як вірно коментує дане правове становище М. Тюба, розрахунки електронними грошима не можуть здійснюватися між власником і емітентом [134, с.213].

Серед властивих ознак електронних грошей О. Шай і Ю. Таркка позначають зручне і швидке здійснення розрахунків в електронному вигляді, відсутність ведення бухгалтерського обліку руху електронних грошей і контролю за розрахунками електронними грошима в будь-якому центральному реєстрі в зв'язку з тим, що клієнтами виступають виключно неідентифіковані платники [131,с.243]. Звісно ж, що остання ознака не відповідає усталеній практиці розрахунків електронними грошима - серед платників виділяються не тільки неідентифіковані, а й ідентифіковані платники.

М. Тюба зазначає, що головний напрямок правового регулювання електронних грошей в ЄС - гармонізація пруденційного контролю за допомогою введення системного правового регулювання з метою повної реалізації властивих електронним грошам перевагам [134, с.213].

Відзначимо, що в офіційній відповіді Європейської Комісії визначено, що поняття електронних грошей, що міститься в Директиві 2009/110 / ЄС, сформульовано широко для визначення невичерпним переліком критеріїв діяльності з емісії електронних грошей та визначення поняття електронних грошей - тим самим надається можливість державам - членам ЄС самостійно вказати критерії для встановлення того, чи є оцінювана діяльність діяльністю по емісії електронних грошей, а аналізований об'єкт цивільного права - електронними грошима [124].

О. Акіндемове стверджує, що застосовуваний в рамках ЄС підхід до регулювання електронних грошей може бути описаний як «обмежено який наказував б», оскільки існування спільного ринку ЄС, який передбачає нівелювання торгових бар'єрів, призводить до того, що встановлюються мінімальні стандарти і вимоги в рамках централізованого європейського права, які в подальшому деталізуються в національному праві кожної держави - члена ЄС [87, с.23]. Наприклад, в ст. 3 Закону Великобританії про регулювання електронних грошей прямо вказано, що електронними грошима не є такі блага:

- грошова вартість, яка зберігається на інструментах, які використовуються виключно для придбання товарів або послуг: грошова вартість зберігається в або на пристроях емітента електронних грошей або згідно з умовами комерційної угоди, укладеної з емітентом електронних грошей, грошова вартість переводиться в оплату послуг обмеженої кількості провайдерів послуг або щодо обмеженої кількості товарів і послуг;

- грошова вартість, яка перекладається для здійснення розрахунків за допомогою телекомунікаційного, цифрового або технологічного устрою, коли оплачені товари або послуги надаються і використовуються через телекомунікаційне, цифрове або технологічне пристрій за умови, що телекомунікаційний, цифровий або технологічний оператор не діє як

посередник між користувачем платіжної системи і постачальником товарів або послуг.

В іноземній літературі з метою збільшення ефективності обороту електронних грошей вказується на необхідність здійснення наступних дій: нагляд за діяльністю емітента електронних грошей; вичерпне і прозоре правове регулювання в частині точного визначення прав і обов'язків учасників обороту електронних грошей; технічна безпека обороту електронних грошей; захист від кримінальних злочинів у сфері обігу електронних грошей за допомогою імплементації відповідних схем з обігу електронних грошей; подача регулярних звітів емітентом електронних грошей на адресу центрального банку [89].

Європейський союз – це об'єднання 28 країн, в кожній з яких на національному рівні є певні особливості в правовому регулюванні як традиційного, так і криптовалютного бізнесу. У той же час держави-члени Європейського союзу традиційно вважаються найбільш сприятливими юрисдикціями для його ведення. На даний момент жоден з регуляторів Європейського союзу не прийняв спеціальних правил регулювання криптовалютної діяльності.

Ще в 2012 році Європейський центральний банк (European Central Bank, далі – «ЄЦБ») опублікував звіт [17, с. 21], в якому заявив, що традиційне регулювання фінансового сектора не може бути застосовано до біткоіну. Сам біткоін в документі було визначено як конвертована децентралізована віртуальна валюта.

На початку січня 2016 року Єврокомісія оголосила свої плани щодо посилення стандартів звітності для криптовалютних бірж і компаній, що надають криптовалютні гарантії користувачам (далі – «провайдери криптовалютних гарантіїв»). Зокрема, Єврокомісія має намір зобов'язати європейські криптовалютні біржі і провайдерів криптовалютних гарантіїв проводити обов'язкову ідентифікацію користувачів [18, с. 1].

У січні 2016 року в Європарламенті відбулися громадські слухання, які були присвячені цифровим валют. Один з учасників слухань, представник

бюджетного комітету Європарламенту, коментуючи позицію регулятора, заявив, що Європарламент схиляється до того, що необхідно продовжувати спостерігати за ситуацією навколо цифрових валют [19, с. 1].

З часом регулятори прийшли до висновку щодо необхідності прискорення процесу врегулювання обігу криптовалюти. Так, у липні 2016 року Єврокомісія запропонувала прийняти директиву, яка покладе обов'язок на криптовалютні біржі та провайдерів криптовалютних гаманців дотримуватися вимог Директиви 2015/849 / ЕС про попередження використання фінансової системи для цілей відмивання злочинних доходів і фінансування тероризму [20, с. 5].

Зокрема, пропонується забезпечити обов'язкову реєстрацію або ліцензування діяльності криптовалютних бірж, які здійснюють обмін криптовалюти на фіатні гроші і навпаки, і компаній, що надають криптовалютні гаманці користувачам. Крім того, планується створення центральної бази даних з інформацією про користувачів цифрових валют [21, с. 5].

У серпні 2016 року Європейська служба банківського нагляду опублікувала висновок щодо запропонованої директиви. Відповідно до вищезазначеного документа, положення про збір персональних даних повинні бути більш суворими, а європейські регулятори повинні мати можливість накладати санкції на криптовалютні біржі і провайдерів криптовалютних гаманців, які не дотримуються встановлених правил [22, с. 1].

У вересні 2017 року Європейським парламентом були внесені зміни до Директиви ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 року «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму» [23, с. 1].

Зокрема, з цього часу на криптовалюти покладають ті самі зобов'язання, що і на інші фінансові сервіси в Євросоюзі. Оператори і криптовалютні біржі тепер будуть зобов'язані верифікувати користувачів і моніторити транзакції так

само, як і адміністрація «традиційних» фінансових сервісів. При цьому нижній поріг ідентифікації користувачів знижується з 250 до 150 євро.

Незважаючи на успішні спроби врегулювати діяльність суб'єктів у сфері обігу криптовалюти, європейські регулятори досі не уніфікували своє ставлення щодо фінансово-правової природи криптовалюти.

Замість терміну «криптовалюта» європейськими регуляторами часто використовується термін «віртуальна валюта». При цьому вона розглядається в тому числі і як засіб платежу. Зокрема, про це свідчить пропозиція Єврокомісії щодо встановлення додаткового регулювання для криптовалютних бірж і провайдерів криптовалютних гаманців шляхом прийняття окремої директиви.

Проблема міжнародно-правового регулювання електронних грошей, перш за все була пов'язана із визнанням електронних грошей як засобу для здійснення розрахунків. Так, спочатку протягом певного часу тривала дискусія щодо даного питання між науковцями [80, с. 156], потім дискусія перейшла у сторону питання щодо того чи є такі гроші готівковими чи безготівковими. На думку одних науковців електронні гроші слід вважати безготівковими грошима (В. Бешотен, Г. Хеббінк) [96, с.18]; на думку інших науковців електронні гроші слід вважати готівковим видом розрахунків, оскільки вони виступають електронним аналогом готівкових грошей, але мають вигляд файлів, що записані на носії (жорсткий диск комп'ютера, смарт-карта), а також містять характеристику купюри (номінал, серійний номер, дату випуску, найменування емітента) та захищається криптографічним протоколом і завіряється електронним підписом емітента (Д. Чаум [100, с.41], О.І. Лаврушин [57, с. 35-37]). Дослідник С.В. Овсейко, розглядаючи співвідношення електронний грошей з готівкою та безготівковою формою грошей, визначає таке: готівкову форму поєднує з електронними грошима те, що з точки зору інформаційних системи вони є неперсоніфіцированными об'єктами, а сторонами їх обігу виступають кредитори та боржники, у той час як відрізняє те, що готівкові гроші мають матеріальне вираження, та з юридичної точки зору є речами [65, с. 5]. Існує

також позиція, що електронні гроші є новою формою грошей, яка перебуває на стадії розвитку [51, с. 139].

У доповіді Ради Європейського грошово-кредитного інституту в 1994 році для визначення передплачених багатофункціональних платіжних карток (електронних гаманців), а також усіх подібних технологічних продуктів [139] робочою групою з платіжних систем ЄС уперше було використано термін «електронні гроші». Так, з 1996 року «Банк міжнародних розрахунків» за підтримки Центральних банків Європи почав здійснювати постійний аналіз розвитку електронних грошей, як наслідок, було прийнято ряд рекомендацій та директив, які визначали поняття електронних грошей та їх суть. Відповідні заходи дали змогу дозволили випускати власні електронні гроші небанківським структурам, однак за умови, що контроль за такою емісією грошей, шляхом ліцензування та іншими заходами контролю, буде здійснюватися державою (Рекомендація Комісії № 97/489/ES щодо угод, що стосуються угод, які здійснюються з використанням електронних грошових платіжних інструментів, зокрема відносин між емітентом та утримувачем карт від 30.07.1997 [104], Директива 2000/46/ЄС від 18.09.2000 про регулювання діяльності інститутів – емітентів електронних грошей [2] тощо.)

Відповідно до підходу визначення поняття «електронних грошей» Європейським центральним банком від 1998 р., електронні гроші – «грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємством іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника» [129].

Європейський центральний банк і Банк міжнародних розрахунків неодноразово наголошували що емісія електронних грошей, та запровадженні контролю за нею, має здійснюватися з дотриманням чітких правил і умов, оскільки неконтрольована емісія електронних грошей може негативно вплинути на стабільність фінансової системи та безперебійне функціонування платіжних систем [125].

У контексті вищезгаданих положень Європейським центральним банком у подальшому було сформульовано низку мінімальних вимог у сфері емісії та використання електронних грошей [106, с.1-2]. Зокрема такими вимогами є:

- необхідність емітентам електронних грошей бути об'єктами пруденційного нагляду;
- права та обов'язки клієнтів, продавців, емітентів та операторів мають бути чітко визначеними і відповідати вимогам відповідної юрисдикції;
- необхідність у дотриманні захисту електронних грошей від підробок;
- схеми з використання електронних грошей повинні бути захищеними від зловживання (наприклад відмивання грошей);
- схеми щодо використання електронних грошей зобов'язані подавати до Центрального банку країни, а також емітенти таких грошей мають подавати будь-яку необхідну інформацію для забезпечення правильної кредитної політики;
- сумісність систем електронних грошей;
- забезпечення емітентами електронних грошей гарантій та страхування втрат.

Тепер, пропонуємо розглянути особливості кожної з таких директив.

Директива 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними від 18 вересня 2000 року визначає електронні гроші як грошову вартість, яка є вимогою до емітента і яка: (i) зберігається на електронному пристрої; (ii) емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість; (iii) приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент» [133]. Важливим у даному визначенні є наявний зв'язок між «традиційними» грошима та електронними, що втілюється в окремому незалежному один від одного обігу. Зокрема, визначено, що електронні гроші у своєму еквіваленті мають відповідати, або мають бути не меншими за традиційні гроші, які обмінюються і за наслідком такого обміну все рівно можна використовувати такі гроші як засіб для платежу. Тобто, навіть після

обміну традиційних грошей на електронні головна сутність грошей як еквівалента не втрачається.

27 липня 2009 року Рада Європейського Союзу затвердила нову директиву про електронні гроші (2009/110/ЄС) [8]. Цією новою директивою було скасовано попередню Директиву про електронні гроші (2000/46/ЄС) від 2000 року та внесено зміни до Директив про відмивання грошей (2005/60/ЄС) та про банківську консолідацію (2006/48/ЄС). З 30 квітня 2011 року положення нової директиви стали обов'язковими до виконання країнами-членами ЄС.

Така директива дає більш нейтральне визначення електронних грошей, а саме - підпункт 2 статті 2 визначає електронні гроші як «грошову вартість, що представлено у формі вимоги до емітента, які зберігаються на електронному пристрої, в тому числі магнітному, та випускаються після отримання коштів з метою здійснення платіжних операцій та приймаються фізичною або юридичною особою, відмінною від установи-емітента електронних грошей».

Також, відповідно до ст. 2 директиви, не лише банківські кредитні установи мають право емітувати електронні гроші, а й будь-яка юридична особа.

Визначені наступні види установ, які можуть виступати емітентами електронних грошей:

1. Кредитні установи (із обмеженнями).
2. Спеціалізовані установи-емітенти електронних грошей.
3. Поштові установи.
4. Європейський Центральний Банк та національні центральні банки, якщо вони не виступають у ролі кредитно-грошової установи.
5. Держави-члени ЄС, або їхні органи регіональної та місцевої влади.

Відповідно до ст. 19 директиви усім іншим фізичним та юридичним особам, крім тих, вищезазначених, заборонено здійснювати емісію електронних грошей.

Варто зазначений, що така директива чітко розмежовує поняття кредитних установ та установ-емітентів електронних грошей. Важливо те, що право на

емісію електронних грошей мали не тільки кредитні установи, а й окремі, спеціально створені установи.

Щодо видів діяльності, які дозволені компаніям-емітентам електронних грошей, то новою директивою встановлюється менш жорсткі умови щодо діяльності установ, що емітують електронні гроші. Якщо відповідно до положень попередньої директиви така установа не мала права здійснювати інші види діяльності, крім емісії електронних грошей, то відповідно до положень нової директиви й інші види бізнесу, ніж лише випуск електронних грошей (ст. 6 Директиви про електронні гроші від 27.07.2009 р.). Перелік платіжних послуг, також було розширено, зокрема було надано дозвіл на поєднання разом із емісією електронних коштів такої діяльності як мережева торгівля, мобільний зв'язок, тощо.

Також слід звернути увагу на Директива ЄС про платіжні послуги (2007/64/ЄС) [9], оскільки директива 2009/110/ЄС має посилання на дану директиву стосовно наступних питань:

- режиму пруденційного нагляду за діяльністю установ-емітентів електронних грошей;
- переліку платіжних послуг, які можуть здійснюватися емітентами електронних грошей (перелік наведено в Додатку до Директиви 2007/64/ЄС);
- процедур розгляду та задоволення скарг від власників електронних грошей, не пов'язаних із судовим розглядом.

З листопада 2009 року дана директива стала обов'язковою для всіх країн-учасниць ЄС. Варто звернути увагу на те, не слід поєднувати поняття безготівкових розрахунків та розрахунків здійснених за допомогою електронних грошей, оскільки, так, нами було наведено позиції дослідників, які вважають електронні гроші як форму готівкових грошей так і безготівкових. Однак, по суті електронні гроші мають більше спільних ознак із безготівковими розрахунками, хоча є одна суттєва відмінність у таких операціях. Безготівкові розрахунки здійснюються за участю кредитно-банківської установи, розрахунки за допомогою електронних грошей здійснюються за участю

небанківської кредитної установи (хоча можливі випадки коли банк одночасно є емітентом електронних грошей).

Тому, повертаючись до Директиви ЄС про платіжні послуги, зазначимо, що метою такої директиви було створення єдиних законодавчих умов щодо розвитку Єдиної Зони Платежів Євро (SEPA). Однак, у процесі внесення поправок до директиви були визначені й інші цілі:

- 1) Регулювання діяльності платіжних інституцій, зокрема тих платіжних інституцій, що надають платіжні послуги і не є при цьому банківськими установами та не потрапляють під регулювання;
- 2) Захист споживачів та підвищення прозорості платіжних операцій;
- 3) Посилення конкуренції шляхом відкриття національних ринків платіжних послуг для нових учасників і, таким чином, підвищення ефективності роботи платіжних інституцій.

Таким чином, регулювання обігу електронної валюти в ЄС здійснюється Директивою про електронні гроші 2009/110/ЄС та Директивою ЄС про платіжні послуги (2007/64/ЄС).

Варто також зазначити застереження Європейської служби банківського нагляду, яка у грудні 2013 року випустила прес-реліз, у якому містилися офіційні застереження для споживачів стосовно ризиків, пов'язаних з купівлею, володінням та здійснення операцій електронними валютами. Зокрема було визначені наступні ризики:

- відсутність в Європейському союзі спеціального регулювання, яке могло б захистити споживачів від фінансових збитків, пов'язаних з закриттям компаній, які володіють відповідними електронними грошима;
- в разі здійснення платежів електронними грошима споживач не матиме прав на повернення грошових коштів в рамках європейського законодавства (наприклад, в разі відмови від таких операцій грошові кошти не будуть повернуті, як у випадку операцій з платіжними картами);
- в разі якщо правоохоронними органами буде виявлено, що біржі обміну віртуальних валют використовуються в протизаконних цілях

(наприклад, заходів, у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом), то це може привести до їх закриття в короткий термін, і споживачі не зможуть мати доступ або повернути свої електронні гроші;

- в разі вчинення шахрайства щодо електронних гаманців, які зберігають віртуальну валюту, що розміщуються на персональних комп'ютерах, ноутбуках і мобільних смарт-телефонах, їх власники не підпадають під відповідну захист європейського законодавства.

Пропонуємо розглянути особливість регулювання електронних грошей у Британії. Відповідне регулювання розпочалося з 2002 року, а створення єдиного правового джерела було завершено у 2011 після імплементації норм Директиви про електронні гроші ЄС у вигляді Регламенту Електронних Грошей (Electronic Money Regulations 2011 - the EMRs). Головним регуляторним органом для цього ринку було визнано Управління з Фінансових Послуг (Financial Services Authority – FSA) [30, с. 34].

Відповідно до вищезазначеного регламенту емітенти електронних грошей визначаються як «Інституції електронних грошей» (Electronic money institutions - EMIs) та поділяються на 2 головні типи та ряд специфічних інституцій:

1) Уповноважені (авторизовані) EMIs (Authorised EMIs): це особи, до яких застосовується повний регуляторний режим, включаючи вимоги щодо розміру капіталу, гарантій та правил ведення бізнесу.

2) Малі EMIs (small EMIs): компанії можуть претендувати на статус «малої» EMIs у випадку, якщо їх середня емісія електронних грошей не перевищує 5 млн. фунтів стерлінгів .

Щодо інших фінансових установ, які також мали право здійснювати діяльність на ринку електронних грошей були:

- 1) Кредитні установи, що мають дозвіл випускати електронні гроші.
- 2) Уповноважені EMIs, зареєстровані в іншій країні: це особи, які уповноважені здійснювати емісію, розповсюдження та викуп електронних грошей, надавати платіжні послуги у Великобританії тощо, проте отримали такі повноваження в іншій країні Європейської Економічної Зони

3) Особи, які не потребують авторизації чи реєстрації згідно з нормами EMRs, проте мають право випускати чи пропонувати електронні гроші, а саме:

- Поштова служба;
- Банк Англії, Європейський Центральний Банк, національні центральні банки з інших країн ЄЗ в тому випадку, коли вони не діють як монетарні установи чи органи державної влади;
- Державні органи та органи місцевої влади, коли вони не діють як органи державної влади;
- Національний ощадний банк.

Щодо правового регулювання обігу електронних грошей в інших країнах, які не є країнами-учасницями ЄС. Так, у Молдові нагляд за обігом та емісією електронних грошей здійснюється Національним банком. Однак 18.05.2012 року урядом Молдови було прийнято закон «Про платіжну систему та електронні гроші» [10].

Відповідно до статті 3 зазначеного закону емітентом електронних грошей є платіжний агент. Таким платіжним агентом може бути тільки юридична особа і можуть бути як банківськими так і небанківськими установами. Також, відповідно до статті 10 виключно Національний банк Молдови наділений правом ліцензувати таких платіжних агентів.

Загалом зазначений закон визначає порядок надання платіжних послуг і випуску електронних грошей, а також захисту прав споживачів платіжних послуг, що надаються платіжними агентами.

Іншим прикладом прямого законодавчого регулювання обігу електронних грошей є закон республіки Казахстан «Про платежі та платіжні системи» від 26 липня 2016 року [11]. Закон покликаний регулювати відносини, що виникають у сфері організації і функціонування платіжних систем, а також нагляд за ними в Республіці Казахстан. Закон вперше вводить регулювання платіжних систем і функцій їх учасників, містить нововведення в частині регулювання діяльності операторів системи електронних грошей, а також містить інші важливі положення, покликані забезпечити впровадження платіжних систем. Для виконання Закону був також прийнятий Закон про внесення змін і доповнень до

деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань платіжних систем, який вносить зміни в ряд нормативно-правових актів, включаючи Цивільний і Податковий кодекси, Закон про банки і банківську діяльність та інші, також очікується прийняття ще ряду підзаконних актів.

Закон вводить такі поняття як платіжні системи, оператори платіжних систем, вводить регулювання функціонування платіжних систем, правила проведення операцій в них. Закон регламентує правила входження платіжних систем на ринок і повноваження Національного Банку в частині контролю за їх діяльністю.

Закон вперше вводить поняття платіжною організацією - це новий суб'єкт ринку, який може здійснювати ряд функцій фінансової організації, але при цьому йому не потрібна ліцензія на здійснення банківської діяльності або її певних видів.

Також обіг електронних грошей у Казахстані було впорядковано шляхом прийняття Закону «Про внесення змін та доповнень в деякі законодавчі акти Республіки з питань електронних грошей» у червні 2011 року. Відповідні поправки були внесені до законів «Про Національний банк РК», «Про банки та банківську діяльність в РК», «Про платежі та перекази коштів», а також до Податкового кодексу та Кодексу про Адміністративні правопорушення. Національний банк РК виступає регулятором ринку електронних грошей.

Закон ввів у законодавство Республіки Казахстан новий платіжний інструмент – електронні гроші. Прийнятий закон уперше в Казахстані вводить поняття і закріплює правовий статус електронних грошей. Електронні гроші є грошовими зобов'язаннями їх емітента, що зберігаються в електронній формі на електронному носії. Використання електронних грошей, згідно із прийнятим законом, віднесене до способів здійснення платежів поряд з іншими платіжними інструментами, як то: платіжні картки, чеки, векселі, платіжні доручення і т. п.

Щодо правового регулювання електронних грошей у США, то у 2000 році був прийнятий універсальний закон про грошові послуги «Uniform Money Services Act», який є ключовим нормативно-правовим актом у сфері

регулювання обігу електронних грошей, їх обігу та діяльності операторів електронних розрахунків як на федеральному рівні, так і на рівні штатів [106, с. 8].

Особливий інтерес для порівняльного аналізу законодавства закордонних країн у досліджуваній нами сфері представляє правовий статус суб'єктів, які займаються емісією електронних грошей, і його закріплення в законодавстві різних країн. Так, в Євросоюзі такими є *electronic money institutions*, які визначаються законодавством як специфічні кредитні організації, включаючи банки та небанківські фінансові інститути. При цьому важливо відзначити, що емітовані ними платіжні інструменти розглядаються як їх боргові зобов'язання [52, с. 58;]. У США таким суб'єктом є *money services businesses*, під яким розуміються: підприємства фінансових послуг, небанківські організації, які надають розрахункові та платіжні послуги і позбавлені права залучати депозити, нефінансові інститути, які фактично виступають в ролі агентів, що здійснюють функції по зберіганню та перерахуванню грошових коштів.

Таким чином, на основі проведеного порівняльного аналізу законодавства США і Європейського Союзу в регламентації електронних грошей можна виділити відмінності між європейським і американським підходами до їх регулювання. У Європейському Союзі електронні гроші розглядаються, насамперед, як новий засіб платежу, новий вид грошей. Це обумовлює необхідність банківського регулювання сфери обігу електронних грошей. У США законодавство визначає електронні гроші як новий тип фінансових послуг. Саме цим зумовлений окремий від банківського, більш ліберальний режим нормативно-правового регулювання. Можливим засобом заохочення використання саме електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків.

Спільними рисами європейського та американського правого регулювання є те, що емітенти електронних грошей (ELMIs) мають отримати ліцензію і мають бути підконтрольними регулюючому органу держави. В обох системах

емітенти електронних грошей мають відповідати встановленим вимогам, а також такі емітенти як у ЄС так і у США є обмеженими щодо вкладення коштів, отриманих від користувачів. Так, у США компанії, що здійснюють переказ грошей, мають отримати окремі ліцензії в кожному із штатів, законодавством яких передбачено таке ліцензування [23, с. 134].

До відмінностей слід віднести те, що початковим капіталом для емітента електронних грошей у ЄС має бути 1 млн. євро, у більшості ж американських штатів такі вимоги значно менші: 25 тис. доларів США відповідно до Типового закону про компанії, що здійснюють переказ грошей (ММТА), 100 тис. доларів США відповідно до Уніфікованого закону про грошові послуги (UMSA), а у деяких штатах (наприклад, штаті Меріленд) – 150 тис. доларів США [31 с. 32].

РОЗДІЛ 3

НАПРАМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

3.1. Міжнародно-правовий статус криптовалют, перспективи розвитку міжнародно-правового регулювання

Історія криптовалюти перш за все пов'язане із розвитку інтернету та його концепції анонімності. Для стабільності та незалежності система потребувала свою облікову одиницю, яка буде одночасно незалежною від інших суб'єктів та викликала б довіру у користувачів. Результатом цього став один із найпопулярніших видів криптовалюти - біткоїн, як перша криптовалюта, яка не має єдиного емісійного центру, є анонімною та в результаті неможливості злову викликає максимальну довіру користувачів.

Тому, пропонуємо розглянути особливість правового статусу криптовалют саме на прикладі даного виду криптовалюти. Біткоїн можна визначити, як цифрову валюту, яку можна зберігати в крипто-гаманцях, а також переводити з одного гаманця в інший у системі розподілених реєстрів (blockchaine). На перший погляд, транзакція біткоїнів виглядає як звичайний електронний платіж, однак механізм передачі має ряд принципових відмінностей, основним з яких є Peer-to-Peer архітектура (рівний-рівному)[126] тобто, вся система, яка забезпечує транзакції та зберігає інформацію про них, заснована на розподіленій комп'ютерній мережі та абсолютній рівності учасників. blockchaine не має єдиного центру і база даних дублюється всіма користувачами, які використовують дану систему. Таким чином, багато комп'ютерів з крипто-гаманцем у всьому світі утворюють гігантську автоматичну цілодобову робочу електронну систему [109].

Біткоїн створюється шляхом майнінгу (англ. mining – видобуток в шахті). Мова йде про вирішення певного криптозавдання шляхом повного перебору завданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп'ютера

для підтвердження транзакцій та забезпечення безпеки мережі біткоїн. Процес майнінгу біткоїну децентралізований й регулюється простою програмною архітектурою.

Транзакція – це повідомлення в мережу про переведення певної кількості біткоїнів від одного користувача іншому. Її бачать майнери (комп'ютерні станції з потужними процесорами) і для завершення операції мають провести обчислення. Лише після цього транзакція заноситься у так званий блок (запис у системі). Таких блоків безліч, кожний з них містить інформацію про тисячі оброблюваних транзакцій. Однак, найголовніше – кожний блок пов'язаний із попереднім [74, с. 1]. Первісна вартість біткоїну – вартість витраченої електроенергії, вторинна вартість визначається попитом на цю криптовалюту.

Такий складний процес «видобування» біткоїну пов'язан із необхідністю гарантії невідворотності угод. Якщо будь-який користувач спробує переписати історію транзакцій, водночас, будуть спотворені дані у всіх інших блоках. Це обов'язково помітять учасники мережі. Ланцюговий принцип фактично унеможлиблює маніпуляцію з даними і водночас дозволяє кожному користувачу дізнатися, яка кількість біткоїнів належала конкретному гаманцю в певний відрізок часу. Збереження історії операцій з біткоїнами гарантує, що користувач не заявить про переведення суми, якої в нього немає. Запорукою є велика кількість користувачів. А також мотивація майнерів, яка полягає в тому, що як тільки блок займає своє місце в ланцюгу, майнер отримує певну суму біткоїнів.

Функціонування системи Bitcoin може бути яскраво продемонстрована на прикладі звичайного договору купівлі-продажу між фізичними особами (Додаток В).

Відповідно до статистичних даних, які надані найбільшим і популярний ресурсом про Bitcoin, одним з кращих сайтів моніторингу мережі Bitcoin, станом на грудень 2017 року, в світі було проведено 281 638 496 підтверджених

угод Bitcoin, в той час, коли станом на грудень 2015 цей показник становив 83,768 транзакцій.

За умов нестабільності світової економіки, зміни настроїв суспільства, недовіри до фінансових установ, зростає зацікавленість людей у нові, незалежні криптовалюти. Це підтверджується зростанням кількості відкритих біткоїн-гаманців та ринкової вартості біткоіну. Починаючи з січня 2010 року по грудень 2017, було відкрито 20 433 361 гаманців, а вартість 1 біткоіну зросла з USD 0.00 до USD 16 808.

Характерні ознаки того чи іншого явища дозволяють розмежувати його із суміжними категоріями. Так, чимало науковців та звичайних користувачів змішують поняття «криптовалюта» та «електронні гроші».

Автором було проведено аналіз характерних рис вищезазначених категорій, в ході якого виявлено наступні відмінності та відображені у порівняльній таблиці.

Отже, Яндекс-гроші, WebMoney, Qiwi – всі ці платформи є платними системами, за допомогою яких проводяться операції з різними «традиційними» валютами – рублями, гривнями, доларами, євро та ін. В даному випадку мова йде про електронні гроші, які еквівалентні номіналу в тій чи іншій валюті.

Визначенню фінансово-правової сутності криптовалют приділено недостатньо уваги з боку наукової спільноти. З огляду на новизну цього явища та невизначеність його правового статусу в зарубіжній та вітчизняній практиці, науковці приділяли недостатню увагу дослідженню правового регулювання обігу криптовалют в різних країнах в роботах Р. Коена [103, с. 26], А. Гринспанса [112, с.1], Е. Мака [119 с. 3], Д.С. Вахрушева, О.В. Железова [29, с. 52], О.П. Демидова [37, с. 42], Е.П. Руденка [68, с. 4], О.В. Квітки, О.І. Зайцевої [49, с. 112], О.П. Чунарева [83, с. 50], А.Т. Хідзева [78, с. 11], В.Л. Достова, П.М. Шуста [44, с. 37] та ін., в той час як в ситуації, що склалася, саме на науковців повинно бути покладено завдання визначення фінансово-правової сутності криптовалют.

Ознаками біткоіна в порівнянні з іншими об'єктами цивільного права є його децентралізація, анонімність, прозорість, фідучіарність, нематеріальність та забезпечена вартість[82]. Ці переваги закладені в blockchaine, що дозволяє на підставі незалежності від правових інститутів провадити операції, які є одночасно анонімними (невідомо ніякої інформації про володільця, окрім адреси криптогаманця) та прозорими (весь список операції доступний для перегляду дає можливість користувачам слідкувати за транзакціями інших користувачів). що дозволяє одночасно зберегти персональну інформацію про себе від інших, а також надає можливість заінтересованій особі прослідкувати куди власник крипто-гаманця витрачав свої біткоіни, отже, в разі нелегальних витрат є можливість відслідкувати правопорушника[118].

Складність визначення правової природи біткоіна полягає у невіддільності її від технологічної природи, оскільки а posteriori ця криптовалюта існує паралельно з будь-якою правовою системою і одночасно не підконтрольна жодній. Біткоін регулює свою діяльність не завдяки нормативним правилам прописаних в законах, а завдяки алгоритмам, які прописані в основі програмного коду blockchaine, а тому розповсюдження біткоіна відбувається на основі технологічної норми (алгоритму)[43, с. 75]. Доцільно зауважити, що навіть коли біткоін і буде обмежено нормативноправовим актом, застосувати його не буде можливо, оскільки blockchaine підпорядковується тільки закладеним в нього алгоритмам. Варто зазначити у разі, якщо користувач припустився помилки та неправильно вказав адресата, то неможливо відкликати кошти, а у випадку, якщо користувач знищив свій крипто-гаманець, не зробивши жодного резервного копіювання, то біткоіни не можуть бути повернуті.

Так, міжурядова організація Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (далі - FATF) опублікувала звіт про потенційні ризики пов'язані з використанням «конвертованих віртуальних валют» [121]. В ньому зазначалося, що децентралізація і анонімність біткоіна сприяють здійсненню переказу грошових коштів в різні юрисдикції без належного

контролю і можуть бути використані для фінансування незаконної діяльності, що підтверджується відомою справою «Silk Road» [121].

Економісти Достов В.Л. та Шуст П.М. в свою чергу вважають, що біткоїн не є грошима [8], оскільки не відповідає функціям класичної теорії про гроші Карла Маркса і конституційної теорії грошей, тобто не може виступати в якості засобу обміну, одиниці обліку і збереження вартості [33].

Однак при цьому можна провести паралелі між біткоїном і приватними грошима, ідею яких свого часу запропонував Фрідріх фон Хайек критикуючи концепцію "законного засобу платежу" (legal tender), зазначаючи, що лише норма-припис зобов'язує використовувати законний засіб платежу (прийнятої цінності) та обмежує обрання контрагентами певної розрахункової одиниці в відносинах між собою. Звичайне договірне право вживає всіх необхідних заходів без жодного закону, що приписують особливе значення тих чи інших видів грошей. Варто зазначити, що основною ціллю засобу платежу є право боржника сплатити і вимагає від кредитора приймати лише розрахункову одиницю передбачену законом, а не договором між контрагентами. По суті, це насильницька та неприродна конструкція, нав'язана суб'єктам, яка містить умову передбачену законом, підміняючи цим вільне укладення добровільних контрактів та зобов'язуючи дотримуватися даного припису у договорах, тобто є штучною конструкцією, яка ніколи не спала б на думку сторонам, якби не нав'язувалася законом[108].

FATF також у своєму звіті щодо біткоїна використовує термін «віртуальна валюта» на противагу електронних грошей. На думку цієї організації, віртуальна валюта має властивості грошей, але не має закріпленого правового статусу в усіх юрисдикціях. Вона не випускається і не гарантується жодною державою і виконує свої функції тільки завдяки договору користувачів. Електронні гроші є цифровим виразом «справжніх» фіатних грошей (національних валют), які використовуються для їх цифрової передачі. Біткоїни відносять до віртуальної валюти[121].

Науковці в свою чергу визначають біткоїн як "недержавні розрахункові одиниці, що не мають єдиного емісійного центру"[26], вказують на неможливість віднесення до електронних грошей через невідповідність законодавству, а саме емісія відбувається на децентралізованій основі самими користувачами без використання фіатних грошей, також наголошують на нематеріальності, що надає право визначати біткоїн як подібний до електронних грошей інструмент. Деякі науковці дотримуються підходу Фрідріха фон Хайєка, щодо приватних грошей і визначають біткоїн як гібридну форму приватних грошей [99]. У свою чергу Європейський суд справедливості в п. 52 встановив, що єдиним призначенням біткоїна є виступати засобом платежу[95].

Отже, визначення криптовалюти через цінний папір теж не бачиться логічним, оскільки цінним папером закріплюється право вимоги одного суб'єкта (який має право за цінним папером) до суб'єкта, який цей цінний папір видав (емітував). Схожу позицію висловив Європейський суд справедливості в п.55 встановивши, що біткоїн не є цінним папером[108].

Не можна ігнорувати бачення біткоїна як цифрового товару, операції з яким прирівнюються до бартерних. Цей підхід є дуже популярним серед державних регуляторів, що суттєво спрощує оподаткування транзакцій з біткоїном, оскільки дозволяє стягувати податки на доходи фізичних та юридичних осіб включаючи ПДВ та, таким чином, контролювати незаконну діяльність по легалізації (відмиванню) доходів. Однак, першочергово біткоїн, як вже було зазначено вище, створювався для ведення розрахунків між користувачами з метою використання як розрахункової одиниці в транзакціях між ними. Визначення біткоїна через цифровий товар зумовлене лише неможливістю законодавчого визначення його через призму платіжного засоба, однак це відповідає його технологічній природі та реальним транзакціям між користувачами. Доцільним буде зазначити, що в світі по відношенню до біткоїна та криптовалюти склалася різностороння думка. Деякі країни дозволяють операції з біткоїном, а інші категорично забороняють. Прикладом

може слугувати рішення Європейського суду справедливості від 22 жовтня 2015 року, який відносить операції з біткоїном до платіжних операцій з валютою, монетами та банкнотами і постановив, що з них не стягується ПДВ та рекомендував іншим країнам ЄС звільнити операції з криптовалютами від стягнення ПДВ[95]. Тобто можна сказати, що Європейський суд справедливості прирівняв біткоїн до інших валют. Схожої позиції дотримуються Канада[14], Японія [123], США [95], визначаючи біткоїн як приватну віртуальну валюту та як об'єкт приватно-правових відносин. в свою чергу США вже має прецедентну практику, в якій біткоїн визначають як валюту за яку можна купувати товари і послуги. З іншої сторони Тайланд [130] та Бангладеш [137] виключили з обороту біткоїн посилаючись на ризики з використанням та можливість відмивання доходів, встановивши за порушення санкції, включаючи також кримінальну відповідальність.

Говорячи про реальне використання криптовалюти та ставлення кожної країни-члена ЄС окремо, потрібно зазначити, що такі цифрові активи займають все більший простір. В багатьох країнах Європи (Іспанії, Португалії, Швейцарії тощо) легально існують Bitcoin-банкомати (биткоїномати) – банкомати, в яких можна обміняти BTC на фіатні гроші [75, с. 1].

В Нідерландах нормативно закріплено правовий статус криптовалют як електронних грошей [127, с. 4].

В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю (нім. Federal Financial Supervisory Authority) визначило криптовалюти як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах [16, с. 17]. Так, Міністерство фінансів прийняло рішення про визнання криптовалюти біткоїн офіційним засобом розрахунку. При цьому, в комерційних цілях діяльність з зазначеною криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу (ліцензії), такі організації стають підконтрольними Федеральному управлінню з фінансового нагляду.

В Швейцарії, за визначеннями аналітиків, прийняті найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют. Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає нормативним вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність» [21, с. 1]. Крім цього, операції з криптовалютами в цій країні було звільнено від податку на додану вартість – відповідно відповіді на запит швейцарських Bitcoin-компаній до Швейцарської Федеральної податкової адміністрації, транзакції з криптовалютами було визнано в цій країні як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів.

Використання криптовалют в Хорватії є легальним, але вони не визнаються електронними грошима і не прирівнюються до законних платіжних засобів, тобто криптовалюти можуть бути прийняті продавцями як спосіб оплати, проте продавці не зобов'язані приймати їх [13, с. 1].

Підводячи підсумок, доцільно зазначити, що в різних країнах ЄС підхід до правового статусу криптовалют значно різниться – одні країни визнали доцільність їх використання та працюють над формуванням правової бази, яка б закріпила правовий статус віртуальних валют (як електронних грошей, як обмінних коштів, як специфічного виду валют тощо), а інші країни – відторгають криптовалюти та забороняють їх обіг.

Проте незважаючи на заборону криптовалют в окремих країнах, їх обіг в віртуальному просторі продовжує зростати. Юридична заборона на використання криптовалют не стримає процеси її застосування, а лише не дозволить державам прийняти участь у регулюванні процесів застосування такої валюти. Якщо держава лише заборонятиме використання криптовалют, вона виключить себе з процесу їх обігу.

Судова практика щодо обігу криптовалют в країнах-членах ЄС є достатньо широкою. Незважаючи на відсутність уніфікованого підходу до фінансово-правової природи криптовалюти, національні суди виходять з

пріоритету захист основоположних прав та свобод громадян. Мова йде про захист власності та порядок стягнення збитків у разі неналежного виконання договору між сторонами.

Говорячи про реальне використання криптовалюти та ставлення кожної країни-члена ЄС окремо, потрібно зазначити, що такі цифрові активи займають все більший простір. В багатьох країнах Європи (Іспанії, Португалії, Швейцарії тощо) легально існують Bitcoin-банкомати (биткоїномати) – банкомати, в яких можна обміняти BTC на фіатні гроші [75, с. 1].

В Нідерландах нормативно закріплено правовий статус криптовалют як електронних грошей [15, с. 4].

В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю (нім. Federal Financial Supervisory Authority) визначило криптовалюти як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах [16, с. 17]. Так, Міністерство фінансів прийняло рішення про визнання криптовалюти біткоїн офіційним засобом розрахунку. При цьому, в комерційних цілях діяльність з зазначеною криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу (ліцензії), такі організації стають підконтрольними Федеральному управлінню з фінансового нагляду.

В Швейцарії, за визначеннями аналітиків, прийняті найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют. Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає нормативним вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність» [21, с. 1]. Крім цього, операції з криптовалютами в цій країні було звільнено від податку на додану вартість – відповідно відповіді на запит швейцарських Bitcoin-компаній до Швейцарської Федеральної податкової адміністрації, транзакції з криптовалютами було визнано в цій країні як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів.

Використання криптовалют в Хорватії є легальним, але вони не визнаються електронними грошима і не прирівнюються до законних платіжних засобів, тобто криптовалюти можуть бути прийняті продавцями як спосіб оплати, проте продавці не зобов'язані приймати їх [13, с. 1].

Підводячи підсумок, доцільно зазначити, що в різних країнах ЄС підхід до правового статусу криптовалют значно різниться – одні країни визнали доцільність їх використання та працюють над формуванням правової бази, яка б закріпила правовий статус віртуальних валют (як електронних грошей, як обмінних коштів, як специфічного виду валют тощо), а інші країни – відторгають криптовалюти та забороняють їх обіг.

Проте незважаючи на заборону криптовалют в окремих країнах, їх обіг в віртуальному просторі продовжує зростати. Юридична заборона на використання криптовалют не стримає процеси її застосування, а лише не дозволить державам прийняти участь у регулюванні процесів застосування такої валюти. Якщо держава лише заборонятиме використання криптовалют, вона виключить себе з процесу їх обігу.

Судова практика щодо обігу криптовалют в країнах-членах ЄС є достатньо широкою. Незважаючи на відсутність уніфікованого підходу до фінансово-правової природи криптовалюти, національні суди виходять з пріоритету захист основоположних прав та свобод громадян. Мова йде про захист власності та порядок стягнення збитків у разі неналежного виконання договору між сторонами.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що правова природа біткоїна є доволі складною та неоднозначною через ознаки децентралізації та анонімності, що не дозволяє визначити правову природу по аналогії до інших об'єктів таких як гроші, цінні папери, але при цьому є потреба визначення біткоїна через цінність, яку йому надають суб'єкти правовідносин з ним. Вже на сьогодні можна сказати, що біткоїн є повністю новим об'єктом цивільного права, який вказує на застарілість сучасної класифікації об'єктів цивільного

права. В даний момент біткоїн можна визначити, як особливий об'єкт цивільного права (*sui generis*), який в подальшому разом з іншими криптовалютами повинен зайняти чітке місце в сучасному праві. Важливим також для правового статусу біткоїна є баланс між приватними і публічними інтересами, оскільки введення дуже суворого законодавчого регулювання може призвести до «тіньового» застосування біткоїна, що є можливим завдяки децентралізації і анонімності blockchain, з іншого боку відсутність регулювання біткоїна та криптовалюти в цілому призведе до зловживання його особливостями для задоволення нелегального інтересу.

Крім того, нами було сформовано наступні ознаки криптовалюти:

- 1) Bitcoin – є децентралізованою системою, яка генерує криптовалюту зі специфічною фінансово-правовою природою;
- 2) Вже сьогодні криптовалюти можуть бути обмінені на товари і послуги за домовленістю сторін. Деякі країни світу офіційно визнали криптовалюти у якості платіжного засобу;
- 3) Криптовалюта характеризується високим ступенем ліквідності, так само як і фіатні гроші, оскільки її можна швидко обміняти на готівку без істотної втрати її вартості.
- 4) Криптовалюта є подільною. Наприклад, один біткоїн поділяється на 100 000 000 умовних одиниць, які називаються «сатоші». Тому, споживачу легко заплатити будь-яку суму, одержати решту, тощо.
- 5) Криптовалюта є портативною. Будь-яка транзакція може бути проведена за декілька хвилин з різних кутів планети.
- 6) Криптовалюта не має ознак матеріального світу. Саме тому, вона не має власної цінності. Її цінність визначається кількістю товарів та послуг, які можуть бути придбані за ту чи іншу кількість криптовалюти.

- 7) Розподілена база «blockchain» демонструє усі проведені транзакції. В такому реєстрі будь-який користувач може відстежити територію, де була проведена така транзакція.
- 8) Криптовалюта, на відміну від фіатних грошей, не має емітента. Монети генеруються окремою групою користувачів, яких називають майнерами.

3.2. Напрями вдосконалення міжнародно-правового регулювання обігу електронних грошей в світі

Розглядаючи правове регулювання обігу та емісії електронних грошей, нами було встановлено, що універсального міжнародного договору, конвенції або іншого міжнародного нормативно-правового акту, який здійснював б регулювання електронних грошей - немає. Так, нами було встановлено, що міжнародно-правове регулювання електронних грошей здійснюється або законодавством окремих країн, або міжнародними урядовими організаціями.

Нами було зазначено, що Європейський центральний банк і Банк міжнародних розрахунків неодноразово наголошували що емісія електронних грошей, та запровадженні контролю за нею, має здійснюватися з дотриманням чітких правил і умов, оскільки неконтрольована емісія електронних грошей може негативно вплинути на стабільність фінансової системи та безперервне функціонування платіжних систем [125]. Проблема існування електронних грошей як економіко-правової категорії перш за все обумовлене не контрольованістю використання такого еквівалента як «гроші» шляхом їх емісії приватними суб'єктами. Фактично відсутність у країн світу правового механізму щодо контролю обігу та емісії грошей створює загрозу стабільності економічних процесів в світі. Більше того, до таких наслідків також може призвести й не санкціонований державою чи міжнародними органами обмін готівкових грошей на електронну валюту, яка не має чіткого міжбанківського курсу та технічну можливість для існування здійснюється приватними особами, рівень суспільної відповідальності яких значно нижче ніж у публічних суб'єктів права.

Саме тому справедливим є формування Європейським центральним банком мінімальних вимог у сфері емісії та використання електронних грошей [106, с.1-2]. А саме такими вимогами є:

- необхідність емітентам електронних грошей бути об'єктами пруденційного нагляду;
- права та обов'язки клієнтів, продавців, емітентів та операторів мають бути чітко визначеними і відповідати вимогам відповідної юрисдикції;
- необхідність у дотриманні захисту електронних грошей від підробок;
- схеми з використання електронних грошей повинні бути захищеними від зловживання (наприклад відмивання грошей);
- схеми щодо використання електронних грошей зобов'язані подавати до Центрального банку країни, а також емітенти таких грошей мають подавати будь-яку необхідну інформацію для забезпечення правильної кредитної політики;
- сумісність систем електронних грошей;
- забезпечення емітентами електронних грошей гарантій та страхування втрат.

Особливу увагу слід приділити відмінності криптовалют та електронних грошей. Так, за критерієм доступності криптовалюта обмежується лише доступом мережі Інтернет та не може існувати поза її межами, натомість електронні гроші пов'язані із доступом до мобільних девайсів і агентської мережі.

За своєю економічною цінністю криптовалюта визначається попитом та пропозицією, довірою користувачів до систему, у той же час електронні гроші мають дорівнювати цінності та кількості фіатної валюти.

Щодо ідентифікації споживача, то головною відмінною ознакою криптовалюти є анонімність, електронні ж гроші мають відповідати стандартами FATF, а для запобігання фінансових ризиків вимагається процедура ідентифікації клієнта («KYC – know your customer»).

За способом виготовлення (виробництвом) електронні гроші випускаються віртуально за наказом уповноваженого органу в кількості, яка дорівнює масі

фіатних грошей, а криптографічна валюта генерується шляхом здійснення математичних розрахунків комп'ютерними потужностями (в процесі «майнінгу»).

Якщо емітентом електронних грошей є юридично уповноважена особа-емітент, то емітентом криптовалюти є ком'юніті девелоперів, яких називають «майнери».

Повертаючись до регулювання, то регулювання криптовалюти здійснюється лише в декількох країнах. Більшість країн поки що не мають правового регулювання обігу криптовалюти, натомість правове регулювання електронних грошей здійснюється уповноваженим органом (найчастіше - центральним банком).

Наведемо додатково приклади не одностороннього відношення урядів до регулювання використання криптовалют.

Так, 6 грудня 2013 року Хорватський Національний банк провів дискусію щодо обігу цифрових валют та зробив висновок, що біткоїн не є незаконним у Хорватії. Офіційним ж ставленням уряду Хорватії до криптовалюти є те, що Центральний банк дійшов висновку, що криптовалюти не електронними грошима, оскільки не є боргом перед емітентом. Криптовалюти не є законним способом платежу в Хорватії, але може бути використаний на законних підставах.

На прикладі Естонії у березні 2014 року Естонська податкова адміністрація визначила офіційну позицію уряду, згідно з якою біткоїн є альтернативним способом оплати, а дохід, отриманий від операцій з біткоїном, є збільшенням капіталу, що підлягає оподаткуванню. Наразі, обставини щодо офіційного ставлення до криптовалюти в Естонії виглядає наступним чином - біткоїн широко поширений в Естонії. Проте, окремий закон про регулювання обігу криптовалюти відсутній.

Щодо Франції, то у червні 2014 року Центральний банк Франції оприлюднив звіт про біткоїн, попереджаючи про небезпеку таких «віртуальних валют» та визнано біткоїн таким, що не може вважатися справжньою валютою відповідно до чинних французьких законів.

У Фінляндії виглядає дана ситуація інакше, так Ухвала Фінлядської центральної податкової адміністрації 034/2014 зазначає, що комісійні, що стягуються за купівлю біткоїнів на біржовому ринку, відповідно до Директиви ЄС щодо ПДВ, є банківськими послугами та звільнені від сплати ПДВ. Хоча Банк Фінляндії дійшов висновку, що біткоїн просто не відповідає правовим умовам, які є необхідними для його розгляду як форми електронного платежу.

В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю визначило криптовалюти як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах. Це також закріплено в секції 1(11) Німецького банківського акту.

Федеральне управління фінансового контролю не вважає біткоїн електронними або фіатними грошима. Замість цього, посилається на категорії «приватні гроші» і «фінансовий інструмент». Діяльність з криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу. Встановлено підвищені вимоги: наявність бізнес-плану, професійно-кваліфікованого штату співробітників, стабільної звітності, а також вимоги до статутного капіталу.

Щодо Словенії, то 23 грудня 2013 року Міністерство фінансів Республіки Словенія офіційно висловило думку про статус біткоїну та інших віртуальних валют у відповідь на запит Податкової адміністрації Республіки Словенія. Офіційним ставленням уряду Словенії до криптовалюти є таким, що у документі зазначається, що біткоїн не є грошовим засобом відповідно до словенського законодавством. Однак, видобуток біткоїну оподатковується, і компанії, що продають товари / послуги за біткоїни оподатковуються.

У Швейцарії операції з криптовалютами звільнено від податку на додану вартість. Швейцарська Федеральна податкова адміністрація визначила, що транзакції з криптовалютами є платіжними засобами, а не операціями з надання послуг або товарів.

Фактичний стан обставин виглядає наступним чином, Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає нормативним вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність».

Виходячи з наведеного, пропонуємо розробити проект міжнародної конвенції між країнами бажаючими урегулювати питання обігу та емісії криптовалюти та електронних грошей, який би містив наступні положення:

- 1) Оскільки криптовалюти притаманні всі ознаки валюти за виключенням наявності емітенту, автором пропонується визначити криптовалюту як особливий вид валюти без емітенту, тим самим розширивши наявну класифікацію валют світу;
- 2) Відмовитись від бартерного характеру криптовалюти;
- 3) Встановити Національний банк країнодержавним регулятором відносин, що виникають у зв'язку обігом криптовалюти через вищезазначену фінансово-правову природу;
- 4) Замінити категорію «криптовалютний кошик» на загальноприйнятий термін «криптовалютний гаманець»;
- 5) Відмовитись від обмеження придбання криптовалюти лише в спеціалізованих фінансових регуляторів через можливі корупційні ризики;
- 6) Встановити порядок проведення процедур AML та KYC («Anti Money Laundering» та «Know your customer») задля забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання на ринку криптовалют та додаткових гарантій виконання зобов'язань користувачами;
- 7) Передбачити реальні практичні кроки впровадження пільгової системи оподаткування видобутку майнерів із подальшим внесенням змін до податкового законодавства;
- 8) Встановити чіткі вимоги до ліцензування господарської діяльності, що пов'язана із обігом криптовалюти, передбачивши помірну вартість та обсяг необхідної документації.

Так, сучасний світ перейшов на новий етап життя, де головну роль виконує інформація, а також економіка, що будується на ній. Це стало причиною глобального переходу від індустріальної економіки до інформаційної, цифрової. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продаж і постачання продуктів через комп'ютерні мережі. Технології сьогодні розвиваються швидше, ніж держава встигає адаптувати до світових тенденцій

своє регулювання. Революційні зміни світу технологій, фінансів та інвестицій, коли породжуються нові фінансові інструменти та принципово інші бізнес-моделі, що створюються також на основі технологій блокчейн, потребують від різних країн світу відповідної реакції.

Також, враховуючи, що ХХІ століття – це час технологій, повалення економічних бар'єрів, уніфікації та глобалізації. Сьогодні, за умов нестабільності світової економіки, зміни настроїв суспільства, недовіри до фінансових установ, зростає інтерес до автономних інноваційних фінансових систем. Мова йде про криптовалюти, які були створені для виключення зовнішнього регулятора з процесу здійснення електронних платежів. Для функціонування і захисту цифрових грошей використовуються криптографічні методи, при цьому інформація про транзакції не шифрується і завжди доступна у відкритому вигляді.

Так, основними характерними рисами, через які простежується сутність поняття «валюта» є:

- має специфічну природу;
- виступає засобом обміну;
- характеризується ліквідністю; подільна і портативна;
- не має власної цінності;
- прив'язана до певної території; існування емітента.

Таким чином, відповідаючи усім вимогам поняттю валюти, електронні гроші та криптовалюта потребують регулювання не тільки на національному, а й на міжнародному рівні.

Дійсно, фінансово-правова сутність криптовалюти проявляється в її ознаках, зокрема:

- Децентралізація та доступність – мережа Bitcoin є поєднанням всіх клієнтських програм (гаманців) та розподіленої бази даних «blockchain» (далі – «блокчейн»), яка зберігається на кожному комп'ютері, де встановлено повний клієнт. Блокчейн є повністю відкритим для перегляду реєстру всіх операцій в системі. Підключення до цього реєстру можливе за допомогою власного гаманця або веб-інтерфейсу спеціальних сервісів моніторингу з будь-якої точки

світу, без паролів і будь-якої іншої авторизації.

- Повна прозорість розрахунків – історію будь-якого платежу можна відстежити до самого моменту генерації монет. Така інформація ніколи не буде видалена з бази даних. Знаючи лише адресу біткоїн-гаманця, можна в будь-який час дізнатися всі транзакції, які були прийняті або відправлені з нього.

- Вільний вибір ступеня участі – користувач може завантажити офіційний клієнт Bitcoin Core, який зберігає всю історію транзакцій. Якщо користувачу не потрібна автономна робота і аналіз блокчейна, можна встановити один з легких або мобільних гаманців, які вимагають значно менше ресурсів. Для максимальної безпеки існують апаратні гаманці з додатковими ступенями захисту, так звані «холодні гаманці».

- Відсутність контролю за мережею – оскільки блокчейн є розподіленою базою, яка створена на основі рівноправних вузлів, мережа Bitcoin не має контролюючого центру, який може заморозити будь-який рахунок, змінити кількість грошових одиниць в системі, заблокувати або скасувати платіж. Є невеликі комісійні, розмір яких на практиці майже невідчутний і не залежить від суми переказу. Угоди в системі є безповоротними так само, як і операції з готівкою.

- Можливість анонімних розрахунків – Bitcoin надає зручний і анонімний засіб розрахунків, адреса – номер рахунку в системі не пов'язаний із його власником. Для відкриття такого рахунку не потрібно ніяких документів. Цей рядок довжиною близько 34 символів з цифр і букв латинського алфавіту в різному регістрі.

Адреса виглядає, так: 1BQ9qza7fn9snSCyJQB3ZcN46biBtk4ee. Його можна перевести в форму QR-коду або іншого двомірного коду для зручності розрахунків.

- Неперевершений захист – з кожним новим блоком зростає обчислювальна потужність, яка необхідна майнерам для розрахунку всього ланцюжка з нуля. Чим довше ланцюг, тим важче «зламати» мережу. На сьогоднішній день мережа Bitcoin в цілому перевищує сумарну

обчислювальну потужність всіх суперкомп'ютерів у світі. Для того, щоб захопити над нею навіть обмежений контроль, потрібні величезні ресурси і витрати в сотні мільйонів доларів.

Так, Біткоїн створюється шляхом майнінгу (англ. mining – видобуток в шахті). Мова йде про вирішення певного криптозавдання шляхом повного перебору завданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп'ютера для підтвердження транзакцій та забезпечення безпеки мережі біткоїн. Процес майнінгу біткоїну децентралізований й регулюється простою програмною архітектурою. Транзакція – це повідомлення в мережу про переведення певної кількості біткоїнів від одного користувача іншому. Її бачать майнери (комп'ютерні станції з потужними процесорами) і для завершення операції мають провести обчислення. Лише після цього транзакція заноситься у так званий блок (запис у системі). Таких блоків безліч, кожний з них містить інформацію про тисячі оброблюваних транзакцій. Однак, найголовніше – кожний блок пов'язаний із попереднім. Первісна вартість біткоїну – вартість витраченої електроенергії, вторинна вартість визначається попитом на цю криптовалюту. Такий складний процес «видобування» біткоїну пов'язан із необхідністю гарантії невідворотності угод. Якщо будь-який користувач спробує переписати історію транзакцій, водночас, будуть спотворені дані у всіх інших блоках. Це обов'язково помітять учасники мережі. Ланцюговий принцип фактично унеможливорює маніпуляцію з даними і водночас дозволяє кожному користувачу дізнатися, яка кількість біткоїнів належала конкретному гаманцю в певний відрізок часу. Збереження історії операцій з біткоїнами гарантує, що користувач не заявить про переведення суми, якої в нього немає. Запорукою є велика кількість користувачів. А також мотивація майнерів, яка полягає в тому, що як тільки блок займає своє місце в ланцюгу, майнер отримує певну суму біткоїнів.

За умов нестабільності світової економіки, зміни настроїв суспільства, недовіри до фінансових установ, зростає зацікавленість людей у нові, незалежні криптовалюти. Це підтверджується зростанням кількості відкритих біткоїн-гаманців та ринкової вартості біткоїну. Починаючи з січня 2010 року по

грудень 2017, було відкрито 20 433 361 гаманців, а вартість 1 біткоїну зросла з USD 0.00 до USD 16 808 [56].

Характерні ознаки того чи іншого явища дозволяють розмежувати його із суміжними категоріями. Так, чимало науковців та звичайних користувачів змішують поняття «криптовалюта» та «електронні гроші».

Отже, Яндекс-гроші, WebMoney, Qiwi – всі ці платформи є платними системами, за допомогою яких проводяться операції з різними «традиційними» валютами – рублями, гривнями, доларами, євро та ін. В даному випадку мова йде про електронні гроші, які еквівалентні номіналу в тій чи іншій валюті.

Так, у США в 2000 році був прийнятий універсальний закон про грошові послуги «Uniform Money Services Act», який є ключовим нормативно-правовим актом у сфері регулювання обігу електронних грошей, їх обігу та діяльності операторів електронних розрахунків як на федеральному рівні, так і на рівні штатів [107, с. 90].

Особливий інтерес для порівняльного аналізу законодавства закордонних країн у досліджуваній нами сфері представляє правовий статус суб'єктів, які займаються емісією електронних грошей, і його закріплення в законодавстві різних країн. Так, в Євросоюзі такими є *electronic money institutions*, які визначаються законодавством як специфічні кредитні організації, включаючи банки та небанківські фінансові інститути. При цьому важливо відзначити, що емітовані ними платіжні інструменти розглядаються як їх боргові зобов'язання [52, с. 58].

У США таким суб'єктом є *money services businesses*, під яким розуміються: підприємства фінансових послуг, небанківські організації, які надають розрахункові та платіжні послуги і позбавлені права залучати депозити, нефінансові інститути, які фактично виступають в ролі агентів, що здійснюють функції по зберіганню та перерахуванню грошових коштів. Як наслідок, згідно законодавства США, таким підприємствам заборонено розпоряджатися грошима клієнтів, і в разі банкрутства кошти клієнтів не включаються до складу ліквідаційної маси. Для розуміння практичної реалізації американського законодавства і його впливу на діяльність операторів електронних грошових

розрахунків корисним є вивчення досвіду функціонування однієї з найвідоміших у всьому світі корпорації PayPalInc, що надає свої послуги користувачам мережі інтернет в усьому світі [52, с. 59].

Особливо цікавим є досвід європейського законодавства щодо визначення та нормативного закріплення сфери використання електронних грошей. За загальним правилом, ця сфера обмежена:

- 1) розрахунками фізичних осіб за товари і послуги;
- 2) окремими операціями юридичних осіб та індивідуальних підприємців.

Вперше саме в директивах Європейського Союзу були закріплені нормативні вимоги до емітентів електронних грошей, які можна умовно класифікувати на три основні види:

- 1) управління емісією електронних платіжних інструментів та ведення електронних баз даних повинно відноситися до діяльності емітентів;
- 2) вимоги до достатності капіталу, зокрема, власні кошти повинні складати не менше 1 млн. євро і не менше 102% по відношенню до вартості емісії електронних грошей;
- 3) зобов'язання емітентів повинні бути в повному обсязі інвестовані у встановлені активи, склад і структурне співвідношення яких жорстко регламентовані національним законодавством європейських країн.

Особливий науковий і практичний інтерес представляє собою вивчення особливостей і специфіки законодавчого регулювання обігу електронних грошей в США. Перш за все, необхідно відзначити, що з урахуванням федеративного устрою американської держави слід виділити декілька рівнів нормативно-правового регулювання, а саме — на федеральному рівні і на рівні штатів. При цьому в основу регулювання електронним грошовим обігом покладені, безумовно, федеральні закони. Слід також звернути увагу на панівну роль федеральних органів влади в здійсненні контролю і нагляду за діяльністю операторів електронних розрахунків і емітентів електронних грошей. Так, Федеральна Резервна Система відповідає за безпеку і законність платіжної системи, використовує пруденційний нагляд за діяльністю банків і пред'являє жорсткі вимоги до охочих використовувати розрахункові послуги ФРС.

Федеральний уряд здійснює регулювання, яке забезпечує заходи щодо захисту прав споживачів. Це регулювання включає в себе Закон «Electronic Funds Transfer Act» [70, с. 98].

У свою чергу, «Акт про уніфікацію грошових послуг» (Uniform Money Services Act) забезпечує однорідну структуру для регулювання різних видів «бізнесу в сфері фінансових послуг» у США і узгодження їх регулювання між штатами. На рівні штатів найважливішу роль в регулюванні досліджуваних відносин відіграє банківське законодавство штатів – State Banking Laws, яке використовує наявність рахунку як підставу і критерій для розмежування предметів регулювання.

На основі проведеного порівняльного аналізу законодавства США і Європейського Союзу в регламентації електронних грошей можна виділити відмінності між європейським і американським підходами до їх регулювання. У Європейському Союзі електронні гроші розглядаються, насамперед, як новий засіб платежу, новий вид грошей. Це обумовлює необхідність банківського регулювання сфери обігу електронних грошей. У США законодавство визначає електронні гроші як новий тип фінансових послуг. Саме цим зумовлений окремий від банківського, більш ліберальний режим нормативно-правового регулювання. Можливим засобом заохочення використання саме електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків.

Можна виділити найбільш важливі подібні аспекти європейського та американського правових підходів у регулюванні обігу електронних грошей. Так, в ЄС так само, як у більшості штатів США, емітенти електронних грошей (ELMIs) мають отримати ліцензію і, якщо вона надана, знаходяться під наглядом уповноваженого регуляторного органу, якому періодично звітують. В обох юрисдикціях емітенти електронних грошей мають відповідати встановленим вимогам, які сприяють їх надійній та обачливій діяльності. Емітенти електронних грошей в ЄС, так само як компанії, що здійснюють переказ грошей в США, є обмеженими щодо вкладення коштів, отриманих від

користувачів. Обидва типи компаній повинні мати вкладення у високоліквідні активи з низьким ризиком у сумі не меншій, ніж випущені ними в обіг зобов'язання. В обох юрисдикціях закриті системи, електронні гроші/платіжні інструменти яких приймаються виключно емітентами, не підлягають регулюванню.

Суттєві відмінності ж полягають у наступному. Зокрема, в ЄС емітенти електронних грошей повинні мати початковий капітал у сумі, не меншій 1 млн. євро. В більшості американських штатів від компаній, що здійснюють переказ грошей, також вимагається наявність певного мінімального власного капіталу, проте вимоги суттєво нижчі: 25 тис. доларів США відповідно до Типового закону про компанії, що здійснюють переказ грошей (ММТА), 100 тис. доларів США відповідно до Уніфікованого закону про грошові послуги (UMSA), а у деяких штатах (наприклад, штаті Меріленд) – 150 тис. доларів США. У доповнення до цього вимагається надання облігації з гарантією або іншого подібного забезпечення. Вимог щодо підтримання на певному рівні власних коштів законодавством США, на відміну від права ЕС, не встановлено. Директива 2000/46/ЄС про електронні гроші дає можливість національним регуляторам не застосовувати частину або всі вимоги до компаній, які випускають електронні гроші в невеликому обсязі або для обмеженого оточення. В США подібної можливості не передбачено. В ЄС діяльність емітентів електронних грошей має обмежуватися емісією електронних грошей або тісно пов'язаною з цим діяльністю. В США компанії, які здійснюють переказ грошей, як правило, не обмежені у видах діяльності (зрозуміло, що депозитна/кредитна діяльність без банківської ліцензії не дозволяється). На відміну від вимог Директиви 2000/46/ЄС у законодавстві американських штатів питання погашення електронних грошей/платіжних інструментів у більшості випадків регулюється угодою між емітентом і клієнтом. Одним з основних принципів Директиви 2000/46/ЄС є взаємне визнання дозволів і пруденційного нагляду за емітентами електронних грошей у різних країнах – членах Європейського Союзу. В США компанії, що здійснюють переказ грошей, мають отримати окремі ліцензії в кожному із штатів, законодавством яких

передбачено таке ліцензування [23, с. 134].

По суті, на практиці підходи до регулювання обігу електронних грошей в ЄС та у США дуже подібні. Тоді як в ЄС розробили нове законодавство, в США застосовують та вдосконалюють діюче. Йдучи різними шляхами, регулятори обох ринків прагнуть однієї мети – щоб емітенти електронних грошей та відповідний засіб платежу були об'єктом регулювання.

Світовий досвід регулювання свідчить, що в країнах, у яких діє жорстка норма щодо емісії електронних грошей лише банками, національні системи електронних грошей відсутні, а на ринок виходять емітенти електронних грошей з інших країн, у яких правила більш демократичні. Досить негативним є обмеження на сферу застосування електронних грошей. Вирішальний фактор успіху електронних грошей – це можливість вільного їх використання для всіх видів розрахунків з усіма економічними агентами.

Також встановлені високі вхідні вимоги для учасників ринку електронних грошей і платежів з їхнього використання. Крім того, відсутній орган, який координує діяльність, представляє, захищає інтереси в органах влади учасників правовідносин, – між операторами електронних грошей, їх користувачами та регулятором. До недоліків регулювання слід віднести і недостатньо широке різноманіття платіжних інструментів, що застосовуються у розрахунках і платежах з використанням електронних грошей, недостатньо гнучкі підходи до забезпечення належного рівня ліквідності емітентів електронних грошей та високий рівень фінансових ризиків.

Як показує краща міжнародна практика, для того, щоб ефективним було регулювання та щоб постійно розвивався ринок електронних грошей, потрібно на законодавчому рівні дозволити широкому колу компаній випускати електронні гроші (а не лише банкам). Необхідно передбачити, що компанія має право отримати дозвіл на випуск електронних грошей за умови, що вона відповідає вимогам щодо технічної спроможності, розміру власного капіталу та ділової репутації (при цьому рівень капіталу повинен бути менший за обсяг, що встановлений для банків).

Треба дозволити використання електронних грошей для всіх видів

розрахунків між юридичними і фізичними особами та державним сектором; забезпечити погашення випущених електронних грошей через вкладення залучених коштів в безпечні та ліквідні активи. Слід закріпити в законодавстві, що діяльність щодо випуску, обігу та погашення електронних грошей повинна бути окремою від операцій, що не пов'язані із платіжними послугами.

Також, щоб усунути ризик відмивання коштів, анонімні операції з електронними грошима повинні бути обмежені за розміром, а юридичні особи, які здійснюють такі операції та мають відповідні рахунки в системах електронних грошей, мають реєструвати їх згідно з вимогами чинного податкового законодавства. Бажано постійно проводити моніторинг можливих зловживань у системі електронних грошей.

Удосконалення сфери нормативно-правового регулювання функціонування електронних грошей, на нашу думку, необхідно здійснювати за такими напрямками: перший напрямок передбачає розвиток відносин з метою підвищення конкуренції та зниження вхідного порогу для нових учасників; другий пов'язаний з підвищенням рівня доступності електронних грошей і розширення сфер їх застосування, за допомогою розвитку та легалізації платіжних інструментів, а також стандартизації і уніфікації технологічної складової за рахунок введення у дію відповідних технічних регламентів інформаційного забезпечення; забезпечення та підвищення безпеки здійснення платіжних трансакцій з використанням електронних грошей у межах інформаційної безпеки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В ході проведення наукового дослідження, було розглянуто міжнародно-правове регулювання обігу електронних грошей, що дало можливість зробити наступні висновки:

1. Визначено місце електронних грошей в теорії грошей. Готівкові гроші, як монети, так і банкноти, в числі інших властивостей мають властивість матеріальності. Вони існують і реалізують свої функції тільки в матеріальному світі. Будь-яка операція з готівкою грошима передбачає їх фізичну передачу один одному які беруть участь в угоді контрагентами.

Для цього учасники даної розрахункової операції повинні одночасно фізично бути присутнім в місці проведення операції, так як в даний час немає способу безпосередньої передачі готівки на відстань. На відміну від грошей готівки, електронні гроші здатні брати участь в розрахунках як при безпосередньому фізичному контакті учасників угоди, так і в разі, якщо їх взаємодія відбувається на відстані. Електронні гроші легко переміщуються з будь-яких телекомунікаційних мереж. Більш того, вони є найбільш зручним засобом розрахунків як для інтернет-комерції, так і для мобільного економіки. Саме на використанні електронних, а не готівки або безготівкових грошей побудовані основні платіжні системи в цих динамічних сегментах сучасної економіки. Таким чином, віднесення електронних грошей до грошей готівковим також видається не досить обґрунтованим, саме тому ми вважаємо за доцільне відносити електронні до окремого фінансового інструменту відмінного від традиційних грошей.

2. Встановлено фінансово-правову природу електронних грошей - аналіз наведених у науковій роботі визначень поняття «електронні гроші» за різними джерелами дозволяє визначити три складові поняття «електронні гроші»: економічну, технічну та юридичну. З економічного погляду, електронні гроші є мірою вартості і засобом платежу. З технічного погляду, електронні гроші зберігаються на електронному пристрої і не доступні безпосередньому фізичному сприйняттю. З юридичного погляду, електронні гроші є вимогою до емітента, яка кореспондує зобов'язання емітента

здійснити погашення електронних грошей, тобто обміняти їх на звичайні готівкові або безготівкові кошти на вимогу пред'явника.

3. Здійснено класифікацію електронних грошей, у відповідності до світової практики. Так, наразі існує два типи електронних грошей за критерієм їх зберігання:

- на базі смарт-карт (card-based);
- на базі мереж (network-based).

Всі вони діляться на анонімні (неперсоніфіковані) системи, в яких операції можна проводити без ідентифікації користувача, і неанонімних (персоніфіковані) системи, які вимагають обов'язкового розпізнавання користувача. Також слід виділити електронні фіатні і нефіатні гроші за критерієм собівартості.

Оскільки електронні нефіатні гроші являють собою електронні одиниці вартості недержавних платіжних систем, їх випуск, обіг та погашення (коли вони обмінюються на фіатні) відбуваються за правилами недержавних платіжних систем. У різних країнах рівень регулювання і контролю державними органами за такими платіжними системами сильно відрізняється. Недержавні платіжні системи часто прив'язують свої електронні нефіатні гроші до курсів світових валют, але при цьому держава ніяк не забезпечує реальної цінності та надійності таких вартісних одиниць. Електронні нефіатні гроші є різновидом кредитних грошей. Одна з широко і часто зустрічаються помилок - це віднесення до електронних грошей сучасних засобів доступу до банківського рахунку, а саме пластикових банківських карток, а також інтернет-банкінгу.

Здійснюючи розрахунки електронними грошима системах банківські рахунки використовуються тільки при введенні / виведенні з системи грошей. При цьому використовуються не карткові або поточні рахунки користувачів, а консолідований банківський рахунок емітента електронних грошей. Традиційні гроші при емісії електронних грошей зараховуються на консолідований банківський рахунок емітента. При пред'явленні електронних грошей для погашення традиційні гроші списуються з консолідованого банківського рахунку емітента. Ще однією розповсюдженою помилкою є віднесення до

електронних грошей авансованих одноцільових карт, наприклад, подарункової карти, паливної, телефонної карти і т.д. Використання такого платіжного інструменту не відноситься до нового платежу. Лише в момент поповнення карти або ж в момент покупки і здійснюється дійсно реальний платіж. Використання такої карти є простим обміном інформації про спожиті послуги або товари і не породжує ніяких нових грошових потоків.

4. З'ясовано особливість правового регулювання електронних грошей в Європейському союзі та інших країнах. Регулювання обігу електронної валюти в ЄС здійснюється Директивою про електронні гроші 2009/110/ЄС та Директивою ЄС про платіжні послуги (2007/64/ЄС).

У Британії відповідне регулювання розпочалося з 2002 року, а створення єдиного правового джерела було завершено у 2011 після імплементації норм Директиви про електронні гроші ЄС у вигляді Регламенту Електронних Грошей (Electronic Money Regulations 2011 - the EMRs). Головним регуляторним органом для цього ринку було визнано Управління з Фінансових Послуг (Financial Services Authority – FSA).

Щодо правового регулювання обігу електронних грошей в інших країнах, які не є країнами-учасницями ЄС. Так, у Молдові нагляд за обігом та емісією електронних грошей здійснюється Національним банком. Однак 18.05.2012 року урядом Молдови було прийнято закон «Про платіжну систему та електронні гроші».

Іншим прикладом прямого законодавчого регулювання обігу електронних грошей є закон Республіки Казахстан «Про платежі та платіжні системи» від 26 липня 2016 року. Закон покликаний регулювати відносини, що виникають у сфері організації і функціонування платіжних систем, а також нагляд за ними в Республіці Казахстан. Закон вперше вводить регулювання платіжних систем і функцій їх учасників, містить нововведення в частині регулювання діяльності операторів системи електронних грошей, а також містить інші важливі положення, покликані забезпечити впровадження платіжних систем.

На основі проведеного порівняльного аналізу законодавства США і Європейського Союзу в регламентації електронних грошей можна виділити відмінності між європейським і американським підходами до їх регулювання. У Європейському Союзі електронні гроші розглядаються, насамперед, як новий засіб платежу, новий вид грошей. Це обумовлює необхідність банківського регулювання сфери обігу електронних грошей. У США законодавство визначає електронні гроші як новий тип фінансових послуг. Саме цим зумовлений окремий від банківського, більш ліберальний режим нормативно-правового регулювання. Можливим засобом заохочення використання саме електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків.

Спільними рисами європейського та американського правого регулювання є те, що емітенти електронних грошей (ELMIs) мають отримати ліцензію і мають бути підконтрольними регулюючому органу держави. В обох системах емітенти електронних грошей мають відповідати встановленим вимогам, а також такі емітенти як у ЄС так і у США є обмеженими щодо вкладення коштів, отриманих від користувачів. Так, у США компанії, що здійснюють переказ грошей, мають отримати окремі ліцензії в кожному із штатів, законодавством яких передбачено таке ліцензування.

До відмінностей слід віднести те, що початковим капіталом для емітента електронних грошей у ЄС має бути 1 млн. євро, у більшості ж американських штатів такі вимоги значно менші: 25 тис. доларів США відповідно до Типового закону про компанії, що здійснюють переказ грошей (ММТА), 100 тис. доларів США відповідно до Уніфікованого закону про грошові послуги (UMSA), а у деяких штатах (наприклад, штаті Меріленд) – 150 тис. доларів США.

5. З'ясовано міжнародно-правовий статус криптовалюти. Так, 6 грудня 2013 року Хорватський Національний банк провів дискусію щодо обігу цифрових валют та зробив висновок, що біткоїн не є незаконним у Хорватії. Офіційним ж ставленням уряду Хорватії до криптовалюти є те, що Центральний банк дійшов висновку, що криптовалюти не електронними

грошима, оскільки не є боргом перед емітентом. Криптовалюти не є законним способом платежу в Хорватії, але може бути використаний на законних підставах.

На прикладі Естонії у березні 2014 року Естонська податкова адміністрація визначила офіційну позицію уряду, згідно з якою біткоїн є альтернативним способом оплати, а дохід, отриманий від операцій з біткоїном, є збільшенням капіталу, що підлягає оподаткуванню. Наразі, обставини щодо офіційного ставлення до криптовалюти в Естонії виглядає наступним чином - біткоїн широко поширений в Естонії. Проте, окремий закон про регулювання обігу криптовалюти відсутній.

Щодо Франції, то у червні 2014 року Центральний банк Франції оприлюднив звіт про біткоїн, попереджаючи про небезпеку таких «віртуальних валют» та визнано біткоїн таким, що не може вважатися справжньою валютою відповідно до чинних французьких законів.

У Фінляндії виглядає дана ситуація інакше, так Ухвала Фінляндської центральної податкової адміністрації 034/2014 зазначає, що комісійні, що стягуються за купівлю біткоїнів на біржовому ринку, відповідно до Директиви ЄС щодо ПДВ, є банківськими послугами та звільнені від сплати ПДВ. Хоча Банк Фінляндії дійшов висновку, що біткоїн просто не відповідає правовим умовам, які є необхідними для його розгляду як форми електронного платежу.

В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю визначило криптовалюти як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах. Це також закріплено в секції 1(11) Німецького банківського акту.

Федеральне управління фінансового контролю не вважає біткоїн електронними або фіатними грошима. Замість цього, посилається на категорії «приватні гроші» і «фінансовий інструмент». Діяльність з криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу. Встановлено підвищені вимоги: наявність бізнес-плану, професійно-кваліфікованого штату співробітників, стабільної звітності, а також вимоги до статутного капіталу.

Щодо Словенії, то 23 грудня 2013 року Міністерство фінансів Республіки

Словенія офіційно висловило думку про статус біткоїну та інших віртуальних валют у відповідь на запит Податкової адміністрації Республіки Словенія. Офіційним ставленням уряду Словенії до криптовалюти є таким, що у документі зазначається, що біткоїн не є грошовим засобом відповідно до словенського законодавства. Однак, видобуток біткоїну оподатковується, і компанії, що продають товари / послуги за біткоїни оподатковуються.

У Швейцарії операції з криптовалютами звільнено від податку на додану вартість. Швейцарська Федеральна податкова адміністрація визначила, що транзакції з криптовалютами є платіжними засобами, а не операціями з надання послуг або товарів.

Фактичний стан обставин виглядає наступним чином, Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає нормативним вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність».

6. Визначено напрямки удосконалення міжнародно-правового регулювання обігу електронних грошей.

Розглядаючи правове регулювання обігу та емісії електронних грошей, нами було встановлено, що універсального міжнародного договору, конвенції або іншого міжнародного нормативно-правового акту, який здійснював б регулювання електронних грошей - немає. Так, нами було встановлено, що міжнародно-правове регулювання електронних грошей здійснюється або законодавством окремих країн, або міжнародними урядовими організаціями.

Нами було зазначено, що Європейський центральний банк і Банк міжнародних розрахунків неодноразово наголошували що емісія електронних грошей, та запровадженні контролю за нею, має здійснюватися з дотриманням чітких правил і умов, оскільки неконтрольована емісія електронних грошей може негативно вплинути на стабільність фінансової системи та безперервне функціонування платіжних систем. Проблема існування електронних грошей як економіко-правової категорії перш за все обумовлене не контрольованістю використання такого еквівалента як «гроші» шляхом їх емісії приватними суб'єктами. Фактично відсутність у країн світу правового механізму щодо

контролю обігу та емісії грошей створює загрозу стабільності економічних процесів в світі. Більше того, до таких наслідків також може призвести й не санкціонований державою чи міжнародними органами обмін готівкових грошей на електронну валюту, яка не має чіткого міжбанківського курсу та технічну можливість для існування здійснюється приватними особами, рівень суспільної відповідальності яких значно нижче ніж у публічних суб'єктів права.

Виходячи з наведеного, пропонуємо розробити проект міжнародної конвенції між країнами бажаними урегулювати питання міжнародних розрахунків за допомогою електронних грошей, який би містив наступні положення:

- 1) Встановити Національний банк відповідної країни головним регулятором відносин, що виникають у зв'язку обігом електронних грошей через вищезазначену фінансову-правову природу;
- 2) Відмовитись від обмеження придбання криптовалюти та електронних грошей лише в спеціалізованих фінансових регуляторів через можливі корупційні ризики;
- 3) Встановити порядок проведення процедур AML та KYC («Anti Money Laundering» та «Know your customer») задля забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання на ринку криптовалют та електронних грошей, а також додаткових гарантій виконання зобов'язань користувачами;
- 4) Передбачити реальні практичні кроки впровадження пільгової системи оподаткування видобутку майнерів із подальшим внесенням змін до податкового законодавства;
- 5) Встановити чіткі вимоги до ліцензування господарської діяльності, що пов'язана із обігом криптовалюти та електронних грошей, передбачивши помірну вартість та обсяг необхідної документації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива 2007/64/ЄС від 13 листопада 2007 р. «Про платіжні послуги на внутрішньому ринку, що вносить зміни в Директиви 97/7 / ЄС, 2002/65 / ЄС, 2005/60 / ЄС та 2006/48 / ЄС та скасовує директиву 97/5 / ЄС» [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32007L0064>
2. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions // Official Journal of the European Communities. – L 275/39. 27.10.2000 – P. 39-43.
3. Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006L0024>
4. Директива 2009/110/ЄС від 16 вересня 2009 р. «Про організацію, діяльність і пруденційного нагляду за діяльністю установ електронних грошей, яка робить зміни в Директиви 2005/60 / ЄС та 2006/48 / ЄС та скасовує Директиву 2000/46 / ЄС» [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32009L0110>
5. Закон Великобританії № 99 від 9 лютого 2011 г. «Про регулювання електронних грошей 2011» [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2011/99/pdfs/ukxi_20110099_en.pdf
6. Court of Justice of the European Union Press release No 54/14 Luxembourg, 8 April 2014 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.lawtrend.org/information-access/evropejskij-obyavil-direktivnu-o-hranenii-dannyh-nedejstvitelnoj>

7. Уніфікований Закон про Платіжні послуги США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssl.csg.org/terrorism/umsa2001final.pdf>.
8. Директива Європейського Парламенту та Ради Європи №2009/110/ЄС від 16.09.2009р. /Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
9. Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on Payment Services in the Internal Market, Amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and Repealing Directive 97/5/EC, 2007 O.J. (L319) 1; <http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:319:0001:0036:EN:PDF>
10. Закон Молдови «Про платіжну систему та електронні гроші» № 114 від 18.05.2018 // Електронний ресурс – Режим доступу : <https://www.bnm.md/ru/content/zakon-o-platezhnyh-uslugah-i-elektronnyh-dengah-no-114-ot-18052012>
11. Закон Республики Казахстан «Про платежі та платіжні системи» № 11-VI від 26 липня 2016 року // Електронний ресурс – Режим доступу : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38213728
12. European Court of Justice. Luxembourg, 22 October 2015. Judgment in Case C-264/14. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=170305&doclang=EN>
13. Croatia considers Bitcoin legal; 45 members of the Swiss parliament want the same | BitCoin Examiner. URL: <https://99bitcoins.com/croatia-considers-bitcoin-legal-45-members-of-the-swiss-parliament-want-the-same/> (дата звернення 09.12.2017).
14. Федеральная налоговая служба Швейцарии (ESTV) обрадовала всех пользователей криптовалют в этой стране: к операциям с Bitcoin в Швейцарии не будет применяться НДС (VAT). URL:

<http://bits.media/news/operatsii-s-bitcoin-v-shveytsarii-ne-budut-oblagatsya-nds/>
(дата звернення 09.12.2017).

15. Netherlands: Local Court Ruling on Bitcoin Transaction. URL: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-local-court-ruling-on-bitcoin-transaction/> (дата звернення 09.12.2017).
16. The federal ministry of finance recognized Bitcoins as «units of account». <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article119086297/Deutschland-erkennt-Bitcoin-als-privates-Geld-an.html> (дата звернення 09.12.2017).
17. Federal act on banks and savings banks. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19340083/index.html> (дата звернення 09.12.2017)
18. Croatia considers Bitcoin legal; 45 members of the Swiss parliament want the same | BitCoin Examiner. URL: <https://99bitcoins.com/croatia-considers-bitcoin-legal-45-members-of-the-swiss-parliament-want-the-same/> (дата звернення 09.12.2017)/
19. Netherlands: Local Court Ruling on Bitcoin Transaction. URL: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-local-court-ruling-on-bitcoin-transaction/> (дата звернення 09.12.2017).
20. The federal ministry of finance recognized Bitcoins as «units of account». <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article119086297/Deutschland-erkennt-Bitcoin-als-privates-Geld-an.html> (дата звернення 09.12.2017).
21. Federal act on banks and savings banks. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19340083/index.html> (дата звернення 09.12.2017).
22. Ануреев С.В. Проблема сущности безналичных денег // Бизнес и банки. – 2002. – № 24. – С. 3.
23. Афоніна С. В. Електронні гроші : навч. посібн. / С. В. Афоніна. – СПб, 2001. –128 с.

24. Афоніна С. В. Електронні гроші : навч. посібн. / С. В. Афоніна. – СПб, 2008. –256 с.
25. Белов В.А. Банковское право России: теория, законодательство, практика. Юридические очерки / В.А. Белов. М.: Мысль, 2009. 439 с.
26. Беломытцева О. С. О понятии криптовалюты Биткоин в рамках мнений финансовых регуляторов и контексте частных и электронных денег. Проблемы учета и финансов. 2014. № 2. С. 26-29
27. Березина М.П. Деньги в современной интерпретации // Бизнес и банки. – 2002. – № 22. – С. 5
28. В. Грищук. – К. : Національний банк України ; Центр наукових досліджень. – 2008. – Вип. 10. – 145 с.
29. Вахрушев Д.С. Криптовалюта як феномен сучасної інформаційної економіки: проблеми теоретичного осмислення: Науковедение, 2014. Вип. 5. С. 4–15.
30. Віталій Кравчук, Дмитро Науменко, Андрій Глибовець. Електронні гроші в Україні. / Аналітичний звіт. – К.: Альфа-ПК, 2012. – 64с.
31. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей // Вісник НБУ. – 2004. – № 11. – С. 10-14.
32. Волконский В. Л., Корягина Т. И., Кузовкип Л. И. На уроке у финансового кризиса: задание на третье тысячелетие. URL: <http://www.regec.ru>
33. Генкин А. С. Частные деньги: осмысление роли и места в современном мире. Финансы и кредит. 2005. № 29.
34. Горячун Т. Сутність поняття «Електронні гроші». Міжнародні визначення та українське законодавство [Електронний ресурс] / Тетяна Горячун. – Режим доступу : <http://auditalliance.com.ua/sutnist-ponyattya-elektronni-groshi-mizhnarodni-viznachennya-ta-ukra%D1%97nskezakonodavstvo/>

35. Гринин Л. Е. Глобальный кризис как кризис перепроизводства денег // Философия и общество. 2009. № 1.
36. Гришаев С.П. Эволюция законодательства об объектах гражданских прав. /С.П. Гришев // СПС «КонсультантПлюс». - 2015. - №1.- С. 50.
37. Демидов О.П. Связанные одним блокчейном: обзор международного опыта регулирования криптовалют: Индекс безопасности, 2014. № 2. С. 41–56.
38. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О.И.Лаврушина. – 7-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2008. С. 39.
39. Деньги. Кредит. Банки: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В.В.Иванова, Б.И.Соколова. – М.: ТК Велби, Проспект, 2008. С. 73.
40. Дмитренко Ю. М. Правові засоби регулювання грошового обігу в Україні /Ю. М. Дмитренко // Європейські перспективи. – 2012. – № 4. – Ч. 1. – С. 193–198.
41. Дмитренко Ю. М. Правові основи регулювання грошового обігу в країнах ЄС /Ю. М. Дмитренко // Європейські перспективи. – 2014. – № 8. – С. 193.
42. Доклад рабочей группы по управлению Интернетом. Шато де Босси, 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.isu.org.ua](http://www.isu.org.ua)
43. Достов В. Л., Шуст П. М. Рынок криптовалют: риски и возможности для кредитных организаций. Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. № 1(119). 2014. С. 75-86.
44. Достов В.Л. Рынок криптовалют: риски и возможности для кредитных организаций: Расчеты и операционная работа в коммерческом банке, 2014. № 1. С. 36–47.
45. Егоркин А. О. сущности денег в современных условиях / А.О. Егоркин// Деньги и кредит. 2003. № 3. -С.90-93

46. Иванов В.Ю. Договор о расчетах электронными денежными средствами в аспекте требований Закона о национальной платежной системе // Банковское право. 2013. № 4. С. 54.
47. Иванов В.Ю. Понятие электронных денежных средств в законодательстве России // Хозяйство и право. 2012. № 8. С. 99.
48. _____ ство и право. -2012. - №8. - С. 99.
49. Квитка А.В. Криптовалюта: сущность и тенденции развития в современных условиях: Экономическая теория та право, 2015. № 1. С. 111–119.
50. Коростелев М.А. Оборот электронных денежных средств: гражданско-правовые вопросы // Журнал российского права. 2013. № 12 (204). С. 131.
51. Кортаева Н.В. Электронные деньги: сущность, функции и роль в экономике / Н.В. Коротаева // Социально-экономические явления и процессы. – 2001. - №12. – С. 137-141
52. Кочергин Д. А. Электронные деньги / Д. А. Кочергин. – М. : Маркет ДС. – 2010. –325 С.
53. Кочергин Д. Правовое регулирование электронные денег в странах ЕС / Д. А. Кочергин. – М. : Маркет ДС. – 2013. – 145 С.
54. Круглова Е.Ю. Понятие электронных денег: функциональные особенности / Е.Ю. Круглова // Социально-экономические явления и процессы . – 2012. - № 7-8 (041-042). – С. 91-97
55. E-payments in Europe – the Eurosystemm’s perspective, ECB, 2002 // <http://www.ecb.int/events/pdf/conferences/epayments.pdf>.
56. Лавриненко В.Н. Интересы как категория исторического материализма /В.Н. Лавриненко// Вестник МГУ. Серия «Философия».- 1964.-№ 1. - С. 65.
57. Лаврушин О.И. Деньги, кредит, банки: учебник / О.И. Лаврушина. – М., 2002. – 369 с.

58. Лісіца Т. Електронні гроші та інтернет-торгівля / Т. Лісіца // Баланс. – 2012. – № 47. – С. 37–41.
59. Лоцилин В.С. Правовая природа электронных денежных средств: подходы российского права. С. 54.
60. Лунц Л.А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве / Л.А. Лунц М.: Статут, 1999. 352 с.
61. Макконелл К.Р. Экономикс. Принципы, проблемы и политика: в 2-х т. / К.Р. Макконелл, С.Л. Брю. М.: Республика, 1992. Т.1. 464 с.
62. _____ экономии. М., 2005, - [Электронный ресурс] Режим доступа : <http://prognosis.ru/lib/Menger%20RRR.pdf>
63. Московичи С. Деньги как страсть и как представление // Машина, творящая богов. М., 2008.
64. Нерсесов Н.О. О бумагах на предъявителя с точки зрения гражданского права. Историко-догматическое исследование / Н.О. Нерсесов. М., 1889. 194 с
65. Овсейко С.В. Электронные деньги на современном этапе развития банковских технологий: дисс. ... канд. экон. наук/ С.В. Овсейко. – Мн., 2010.- 25 с.
66. Овсейко С.В. Юридическая природа электронных денег // Юрист. 2007. № 9. С. 30–36.
67. ООН признала анонимность в Интернете правом человека. [Электронный ресурс] _____ Режим _____ доступа _____ : http://www.gazeta.ru/tech/news/2015/08/25/n_7509455.shtml
68. Руденко Е.П. Возможности и перспективы развития криптовалют. URL: <http://www.scienceforum.ru/2015/pdf/10657.pdf> (дата звернення 06.12.2017).

69. Савчук Д. Електронні гроші – не гроші? [Електронний ресурс] / Д. Савчук. – Режим доступу : <http://www.kyivpost.ua/opinion/op-ed/elektronni-groshi-ne-groshi-35984.html>.
70. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні : наук.-аналіт. матер. / П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махасва, В. В. Крилова.
71. Сенченко Н. Новому времени – новые деньги //Банковский форум Банкир.Ру. URL: <http://bankir.ru>
72. Суд Германии подтвердил право на анонимность отзывов в Интернете. [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.dw.com>
73. Устінович Є.С. Зарубежный опыт законодательного регулирования анонимности в интернете и судебная практика/ Є.С. Устінович // Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. – 2016. - № 2. – С. 7-9
74. Фабрика мільйонерів. Як Україна видобуває Bitcoin. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/fabrika-milyonerivbr-yak-ukrajina-vidobuvaje-bitcoin-432019.html> (дата звернення 05.12.2017).
75. Федеральная налоговая служба Швейцарии (ESTV) обрадовала всех пользователей криптовалют в этой стране: к операциям с Bitcoin в Швейцарии не будет применяться НДС (VAT). URL: <http://bits.media/news/operatsii-s-bitcoin-v-shveytsarii-ne-budut-oblagatsya-nds/> (дата звернення 09.12.2017).
76. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи: пер. с англ. М.: Дело, 1997. 574 с.
77. Проценко А. Т. Правове регулювання обігу електронних грошей в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / Проценко Андрій Тарасович – Київ, 2016. – 202 с.

78. Хидзев А.Т. Криптовалюта: правовые подходы к формированию понятия: Право и современные государства, 2014. № 4. С. 10–15.
79. Хрусталева А.В. Правовая природа электронных денежных средств и их место среди объектов гражданских прав /А.В. Хрусталева // Вестник Арбитражного суда Московского округа. - 2015. - №2. - С. 90.
80. Челноков В.А. Эволюция денег: денежные обращения в эпоху изменений / В.А. Челноков. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 238 с.
81. _____ ствия социального закона /Д.И. Чесноков// Вопросы философии.-1966. -№ 9. - С. 5.
82. Что такое биткоин и криптовалюты. URL: <https://bits.media/chto-takoe-bitcoin/> (дата звернення 05.12.2017).
83. Чунарев О.П. Бизнес на биткойнах: миф и реальность: Корпоративный юрист, 2015. № 6. С. 49–52.
84. Шалева О. І. Електронна комерція : навч. посіб. / О. І. Шалева. – К. : Центр навчальної літератури, 2011. – 216с.
85. Эриашвили Н.Д. Финансовое право: учебник / Н.Д. Эриашвили. М.: ЮНИТИ, 2000. 628 с.
86. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / В. Ющенко, В. Лисицький. К.: Скарби, 1998. С.17-21.
87. Akindemowo O.E. Electronic Money regulation: a comparative survey of policy influences in Australia, the European Union and the United States of America // Journal of Law and Information Science. 2000. Volume 11. Issue 1. 66 p.
88. Akindemowo O.E. Electronic Money regulation: a comparative survey of policy influences in Australia, the European Union and the United States of America // Journal of Law and Information Science. 2000. Volume 11. Issue 1. 64 p., 74. p, 76 p.

89. Al-Laham M., Al-Tarawneh H., Abdallat N. Development of Electronic Money and Its Impact on the Central Bank Role and Monetary Policy // Issues in Informing Science and Information Technology. 2009. Volume 6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://pdfs.semanticscholar.org/bec0/3f91fc3d26f936c7c2b14d3c52073ec2be3b.pdf>
90. Nikkei Asian Review. Japan eyes treating bitcoins the same as real money. February 24, 2016. URL:<http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Policy-Politics/Japan-eyes-treating-bitcoins-the-same-as-real-money>
91. Vereecken M. Electronic Money: EU Legislative Framework // European Business Law Review. 2000. Volume 11. Issue 6. 417 p.
92. Athanassiou P., Mas-Guix N. Electronic money institutions. Current trends, regulatory issues and future prospects // Legal working paper series. European Central Bank. Issue 7, 2008. 18–19 p.
93. Bal A. Taxing Virtual Currency: Challenges and Solutions // Intertax. 2015. Issue 5. 383 p.
94. Berentsen A. Monetary Policy Implications of Digital Money / A. Berentsen // International Review of Social Science (Kyklos). 1998. Vol.51, Nr. 1. P. 89 11.
95. BitLegal. Bitlicense Research Report. Map of Legality. URL: <http://map.bitlegal.io/nation>.
96. Boeschoten W.C. Electronic Money, Currency Demand and Seigniorage Loss in the G-10 Countries. / W.C. Boeschoten, G.E. Hebbink // De Nederlandsche Bank Staff Report. 1996. 1. 18 pp.
97. Boeschoten W.C. Electronic Money, Currency Demand and Seigniorage Loss in the G-10 Countries. / W.C. Boeschoten, G.E. Hebbink // De Nederlandsche Bank Staff Report. – 2006. - № 45. – 65 pp.
98. Buckley v. American Constitutional Law Foundation, Inc., 525 U.S. 182. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/525/182>.

99. Canada Revenue Agency. Fact Sheets: What you should know about digital currency. March 17, 2015. URL: <http://www.cra-arc.gc.ca/nwsrm/fctshts/2015/m03/fs150317-eng.html>
100. Chaum D. Privacy and Social Protection in Electronic Payment System / Dorb J.A. (ed.) The Future of Money in the Information Age. – Washington, Cato Institute, 1997. – P. 41-49.
101. Cohen B.J. Electronic Money: New Day of False Dawn? // Review of International Political Economy. 2001. Volume 8. Issue 2. 200 p.
102. Security of Electronic Money, BIS, 1996.
103. Survey of electronic money developments, BIS, CPSS, 2004, <http://www.bis.org/publ/cpss62.pdf>. Survey of electronic money developments, BIS, CPSS, 2004, <http://www.bis.org/publ/cpss62.pdf>.
104. Commission Recommendation 97/489/EC of 30.07.1997 concerning transactions by electronic payment instruments and in particular the relationship between issuer and holder.
105. Dendrite Internationall, Inc. v. Doe No. 3, 775 A.2d 756, 760-761 (N.J. App. Div. 2001).
106. Electronic Money System Security Objectives// European Central Bank, Frankfurt at Main. 2003.- May. - P. 5-6, 8.
107. Electronic money. Consumer protection, law enforcement, supervisory and cross border issues// Basel. BIS. 1997.– p.5
108. European Court of Justice. Luxembourg, 22 October 2015. Judgment in Case C-264/14. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=170305&doclang=EN>
109. FATF Report. Virtual Currencies – Key Definitions and Potential AML/CFT Risks.

110. Freedman C. Monetary Policy Implementation: Past, Present, and Future Will the Advent of Electronic Money Lead to the Demise of Central Banking? / C. Freedman // International Finance. July 2000. Vol. 3, Iss. 2. P. 211 227.
111. Friedrich von Hayek Denationalization of Money Institute of Economic Affairs. London. October 1976. 86 p.
112. Greenspan A. Comment about Bitcoin. URL: <http://www.businessinsider.in/Everyone-Is-Baffled-By-Alan-Greenspan-Comment-About-Bitcoin/articleshow/26873628.cms> (дата звернення 06.12.2017).
113. Hamdi H. Some Ambiguities Concerning the Development of Electronic Money // Financial Theory and Practice. 2007. Issue 31 (3). 298 p.
114. Hartmann P. Comments on Claessens, Glaessner and Klingebiel / P. Hartmann // Journal of Financial Services Research. 2002. 5. P. 36 41.
115. Knapp G. Staatliche Theorie des Goldes / G. Knapp. 4 Auflage. München, 1923. 144 p.
116. Law Review. Volume 49, №1, Fall 2014. Quid Pro Books, 2015. 170 p.
117. Law School, 2012. 22 p. URL: <http://ssrn.com/abstract=2434194>
118. Lawrence Lessig Code and others laws of cyberspace, version 2.0. New York; Basic books. 2006. 406 p.
119. Mack E. The Bitcoin Pizza Purchase that's Worth \$7 Million Today: Forbes. URL: <http://www.forbes.com/sites/ericmack/2013/12/23/the-bitcoin-pizza-purchase-thats-worth-7-million-today> (дата звернення 06.12.2017).
120. McIntyre v. Ohio Elections Commission, 514 U.S. p. 334, 357.
121. Mittal S. Is Bitcoin Money? Bitcoin and Alternative Theories of Money. Harvard University, Law School, 2012. 22 p. URL: <http://ssrn.com/abstract=2434194>

122. Mittal S. Is Bitcoin Money? Bitcoin and Alternative Theories of Money. Harvard University p. 457.
123. Nikkei Asian Review. Japan eyes treating bitcoins the same as real money. February 24, 2016. URL:<http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Policy-Politics/Japan-eyes-treating-bitcoins-the-same-as-real-money>
124. Official opinion of European Union. Scope and definitions e-money definition and server-based e- money. 2016 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://ec.europa.eu/yqol/index.cfm?fuseaction=question.show&questionId=1066>
125. Overview of European Electronic Purse Products. European Committee for Banking Standards. – Brussels, March, 2000
126. Pacy E. Tales from the Cryptocurrency: On Bitcoin, Square Pegs, and Round Holes. New England
127. Postma P. Netherlands Issues Internet Discussion Paper // Intertax. 1998. Issue 10. 303 p.
128. Reno v. ACLU, 521 U.S. 844, 870 (1997)
129. Report on Electronic Money // European Central Bank, August 1998. - 51 p.
130. Sakawee S. Is Bitcoin Really Illegal in Thailand?. TechInAsia. 1 August, 2013. URL: <https://www.techinasia.com/bitcoin-illegal-thailand>
131. Shy O., Tarkka J. The Market for Electronic Cash Cards // Journal of Money, Credit and Banking, Volume 34. Issue 2, 2002. 300 p.
132. Solomon, E.H. Electronic Money Flows: The Molding of a New Financial Order. Boston, Mass.: Kluwer Academic Publisher. 1991. 16 p.
133. Survey of Developments in Electronic Money and Internet and Mobile Payments. Committee on Payment and Settlement Systems. Bank for International Settlements, Basel. - 2004.– March. - P. 2.
134. Tuba M.D. The technology-neutral approach and electronic money regulation in the EU: identifying the promises and challenges for future regulation in South

- Africa // The Comparative and International Law Journal of Southern Africa. 2014. Volume 47. Issue 3. 373–374 p.
135. Tuba M.D. The technology-neutral approach and electronic money regulation in the EU: identifying the promises and challenges for future regulation in South Africa // The Comparative and International Law Journal of Southern Africa. 2014. Volume 47. Issue 3. 386 p.
136. Vereecken M. Electronic Money: EU Legislative Framework // European Business Law Review. 2000. Volume 11. Issue 6. 417 p.
137. Why Bangladesh will jail Bitcoin traders. The Telegraph. September 15, 2014. URL: <http://www.telegraph.co.uk/finance/currency/11097208/Why-Bangladesh-will-jail-Bitcoin-traders.html>
138. Wilson C.L. Banking on the net: extending bank regulation to electronic money and beyond // Creighton Law Review. 1997. Volume 3. 672 p., 675 p.
139. Working Group Payment Systems, Report to the European Nonetary Institute on prepaid card, 1994
140. Zeithaml V.A. Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. 1988 [Электронный ресурс] Режим доступа : <http://jstor.org/stable/1251446?seq=12>